Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (9720) | 1975 чылдың февраль 14, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Орбитаның „Салют-4“ эртем станциязының болгаш транспорттуң „Союз-17“ кораблиниң ужудуушкунун белеткээринге, боттандырарынга киришкен эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, бүгү коллективтерге база организацияларга, совет космонавтылар эштер Алексей Александрович ГУБАРЕВКЕ, Георгий Михайлович ГРЕЧКОГА

Эргим эштер!

1975 чылдың—тоску беш чылдың доозукчу чылының эгезинде Ада-чурттуң эртемги болгаш техниказы космос делгемин шиңгээдип шинчилээринге чаа чедишкинни чедип алган.

Совет Эвилели космонавтылар Алексей Александрович Губарев биле Георгий Михайлович Гречконуң орбитаның «Салют-4» эртем станциязынга болгаш транспорттуң «Союз-17» кораблинге үргүлчүлелдиг ужудуушкунун боттандырып чоруткан. Космонавтылар станцияга шинчилел кылырының 30 хонуктуг программазын күүсеткениң соонда Совет Эвилелинде айыткан черниге менди-чаагай хонуңнаннар.

«Салют-4» станцияга башкарылгалыг ужудуушкунуң үезинде эртем-техниктиг болгаш медицина биологтуг шинчилелдерниң болгаш дуржулгаларның калбак программазын күүсеткен.

Станцияның иштинде улам сайзырадып кылган системаларның болгаш чаа эртем аппаратуразының дузазы-биле Хүнүү, планеталарны болгаш сылдыстарны астрофизиктиг шинчилээриниң комплекизин күүседир, Черниң атмосферазын шинчилээр, а ол ышкаш космоска ужудуушкуннуң янзы-бүрү факторларының кижиниң мага-бодунга үргүлчүлелдиг салдарын шинчилээрни үргүлчүлээр аргалыг болган.

Үргүлчүлелдиг үеде ажылдаар орбита станцияларын тургузар чорук эртем болгаш улус ажыл-агый сөрулгаларын шинтпирлээр сорулга-биле космосту ажыглап шиңгээдириниң моондаа соңгааргы перспективаларын ажыдып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эргим эштер Алексей Александрович Губарев биле Георгий Михайлович Гречко, Силерге, шинчилелдериниң, дуржулгаларның нарын программазын күүседип, космоска ужудуушкунну чедишкиниг доосканындан дээш чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Орбитаның «Салют-4» эртем станциязын болгаш транспорттуң «Союз-17» кораблин тургузарынга, оларның космоска ужудуушкунун белеткээринге болгаш боттандырарынга киришкен эртемденнерге, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга изиг байыр чедирип тур бис. Силер боттарыңарның ындыг кызымаккай күш-ажылынар-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкунуңуу сорулгаларын күүседиринге төлептиг салыышкыныңарны киирип турар силер.

Л. БРЕЖНЕВ Н. ПОДГОРНЫЙ А. КОСЫГИН

СЭКП Тыва обкомунда

ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидер, машина-трактор парыгын чөп ажыглаар дугайында Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң болгаш Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң механизаторларының эгелээшкинин СЭКП обкомунуң бюрозу детиззи.

1974 чылда көдээниң ажылышчыларының ортузунга калбарткан социалистиг чарыш республиканың колхоз, совхозтарының иштики арга-курлавырларын ажыл-ишчи байдалче шилчидиринге чаа күүлүг идиг болганын СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган доктаалында айыткан.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери дээш демиселдиң чаа хевири — машиналарың техниктиг аргаларын чөп ажыглаарын чедип алыры дээш шимчээшкин, тракторларга, комбайнларга, механизмнерге болгаш агрегаттарга ажыллап турган, оларның эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры, хүн үүнүн ажыр күүседири, ажылды бедик шынарлыг кылып турган, сезон үезинде ажылдап кылырының нормаларын кыска хуусаада көскүзү-биле бедидери ышкаш күүлдер социалистиг чарышты калбартып чорутканының үезинде улам делгереңгей апарган.

«Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн, машиналарның техниктиг аргаларын чөп ажыглаарын чедип алыры дээш өөдээ ажыл-агый механизаторларының шимчээшкининиң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында харыы кылдыр Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң болган Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң механизаторлары техниканы чөп ажыглаарының чарыжынга киришпишаан, республиканың бүгү механизаторларына кыйгырыгны хүлээп ап, техниканы ажыглаарда чедип алган бүгү-ле эки күүлдерин быжыглаар, «Чаартыкчының бөгүнгү рекорду даарта өскелерге норма апаар» деп кыйгырыгның адаа-биле массалыг шимчээшкинни калбартыр сорулганы салганнар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, машина-трактор парыгын чөп ажыглаар деп, «Кызыл тараачын» совхозтуң болгаш «Искра» колхозтуң механизаторларының эгелээшкинин партия обкомунуң бюрозу деткээн.

Техниканы ажыглаарын эжиждер талазы-биле механизаторларның шимчээшкинин калбартыр, ол эгелээшкинге бүгү колхоз, совхозтарның, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң, суг ажыл-агый организацияларының механизаторларын киришпирер талазы-биле тодарыг хемчегларны алырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, хооррайкүүскомнарның күүсекчи комитеттеринге, көдээ ажыл-агый органнарынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга бюро сүмелээн.

Колхоз, совхозтарга, «Сельхозтехника» каттыжышкынынга болгаш салбырларынга база өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге 1974 чылда машиналарны ажыглаарының эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган механизаторларның аргадуржулгазын өөредирин, техника септелгезин чогуур үезинде шынарлыг чорударынга, машиналарның болгаш механизмнериң техниктиг хандырылгазын эжиждерин организаатаар.

Механизаторларның мергежилин бедидер, хову-шөлдерге көдээ ажыл-агый техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының мурнакчы арга-методун шиңгээдип алыр сорулга-биле механизаторларның массалыг өөредилгезин кышкы үеде улам калбартырын Көдээ ажыл-агый министерствозунга. Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынынга, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга, профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелелге СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан.

Республиканың колхоз, совхозтарының мурнакчы механизаторларының ажылының дуржулгазын көргүскен брошюраларны, плакаттарны парлап үндүрерин Көдээ ажыл-агый министерствозунга дааскан.

Ильинкачыларның инициативазын чүүлдүгзүнген

1975 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш массалыг социалистиг чарышты калбартырынче республиканың бүгү көдээ болгаш суур Советтерин кыйгырбышаан, социалистиг хүлээлгелер алган Ильинка көдээ Советтиң эгелээшкинин СЭКП обкомунуң бюрозу чүүлдүгзүнүн деткээн.

Ильинка көдээ Советтиң көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле иштики курлавырларны чөп ажыглаар, Советтериң организас-массалыг ажылдарын эжиждер, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, улус өөредилгезинге, чонуң медицина, садыг болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазынга удуртулганың деңнелин бедидер дээш эгелээшкинин көдээ болгаш суур Советтеринге калбаа-биле чугаалажып көөрүн организаатаарын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга бюро дааскан.

БЕШ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗААЛ!

Республиканың ажылчы чоннар депутаттарының бүгү көдээ болгаш суур Советтеринге Каа-Хем районнуң Ильинка көдээ Советиниң кыйгырыы

СЭКП ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шинтпирлерине болгаш СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга Ильинка көдээ Советтиң ажылчы чоннары депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын эжиждер дугайында» доктаалын удуртулга болдурган, «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур Советтериниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунда айыткан эрге-хүлээлгелерни ажыл-херек кырынга боттандырбышаан, Ильинка көдээ Советі көдээге ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунуңуу сорулгаларын херек кырынга шинтпирлээр талазы-биле организакчы ажылды өлүп эжиттиг. Ооң түңнелинде Советтиң мурнунда туруп турар айтырыгларны шинтпирлээринге депутаттарның, доктаамал комиссияларының, депутат бөлүктериниң болгаш постуларының, хой-ниитиниң бот ажылчорудулгалыг организацияларының ролю болгаш идепкейн белеэн.

1974 чылда көдээ Советтиң ажыл-агыйлары: «Түрен» совхоз болгаш «Тиилелге» колхоз боттарының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Күрүнеге 569 тонна эштин, 1386 тонна сүттү, 49,5 тонна дүктү саткан. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок-даа болза, ажылагыйлар тараа культураларының багай эвес дүжүдүн алган, иниттиниң малынга чемин белеткээн. Ажыл-агыйларда бүдүрүлгелериниң мурнакчылары өзүп турар. 21 кижи боттарының хуула беш чыл планнарын дөрт чылда күүсеткилээн. Оларның аразында көдээ Советтиң депутаттары ийи Ленин орденнинң эдилекчизи Дойбан Даваа, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи Михикей Дамба, Биче-Уруг Сувак болгаш өскелер-даа бар.

Эрткен чылын бүдүрүлгениң болгаш социал-культураның чамдык объектилери ажыглалга киргген. 1 миллион 74 муң рубльдің капитал салыышкынын шиңгээдип алган. Өске-даа адырларга эки түңнелдер чедип алдынган.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр Ильинка көдээ Советтиң ажылчы чоннары доозукчу чылдың болгаш беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседиринге, совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгезиниң 30 чыл ооң төлептин-биле демдеглээринге долу бүүрелдиг болгаш 1975 чылда дараазында хүлээлгелерни ап турар:

— чер ажылының культуразын болгаш дүжүткүрүн бедидериниң күсели-биле бир гектардан-на 13,5 центнер тарааны, 115 центнер картофельди, 120 центнер погаалларны болгаш 190 центнер силос культураларын өстүрүп алыр. Ажаап алыышкын кампаниязын кыска хуусаада чорудар болгаш күрүнеге 7570 тонна тарааны садар, 300 гектар хире курукан черни ажыглалга киирер. Тарылга эвлечештирилгезиниң шын болуруп болгаш ажыл-агыйның иштики чер тургузуушкунуңуң планын күүседирин чедип алыр. Часкы хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын 1975 чылдың март 20-ге чедир белеткеп доозар. 400 тоннадан эвээш эвес минералдыг болгаш 10 муң тонна органиктиг чемишчидилгени төгер. Эрте тарыыр культураларны он ажыл хүүнүде тарыыр, а ажаап алыышкынны 25 ажыл хүүнүде чорудар. Күскү чер андырылгазының планын октябрь 1-ге чедир күүседир, 1975 чылдың ноябрь 1-ге чедир ажыл-агыйларны бедик кондициялыг үрезиннер-биле бүрүн хандырар;

— ниитиниң малының баш санын көвүдедир болгаш ооң продуктулуун бедидер, күрүнеге 620 тонна эштти, 1460 тонна сүттү, 52,5 тонна дүктү садар. Күш-ажылды организаатаарын, сайзыраңгайжыдарынга, одарларны, сиген кезер шөлдерни эжиждеринге, шөлдерни суггарарынга үндезилээш мал чемин четчир санныг белеткээр, мал кажааларын кыштаглаашкынга 1975 чылдың ноябрь 1-ге чедир белеткээр. Төрүүр чүс баш малга онааштыр 85 бызааны, 90 хураганны алыр, саар бир инектен-не 1850 килограмм сүттү саар, хой бүрүзүнден-не 3,1 килограмм дүктү кыргыыр;

— «Тиилелге» колхозка 90 уруглар турар садты, магазинни, 1500 тонна тараа киирер складты, котельнаяны, мал эмнелгезин, мал чемин белеткээр цехтин тудуп, эгелээр. «Түрен» совхозка ийи аал иштин чурттаар беш чуртталга бажыңын, столоваяны, 1000 хой кирер кажааны, соок далганы белеткээр цехтин, 100 баш төрүүр хаваан кирер кажааны тудар. Ол объектилерни тударынга 1 миллион 162 муң рубльди шиңгээдип алыр;

— улусчу арга-биле Ильинка болгаш Түрен-Бай-Хаак суурларга спорт комплекстерин тудар. Чурттакчылыг бүгү черлерге чуртталга фондузунуң септелгезин ноябрь 1-ге чедир норудар. 6 километр орукту септээр, 5 көвүрүгүг тудар, 600 погон метр штакетник-кажааларны тудар, бүдүн чартык муң дөс үнүштерни олуртур;

— садыг хандырылгазының культуразын өлүп бедидерип чедип ап, бараан саарылгазының чыл планын декабрь 28-ке чедир күүседир болгаш пландан ажыр 10 муң рубльдің бараанын сайгарар. Амыдырал болгаш коммунал хандырылгалың ачы-дузаа чедирилгезиниң сайгарылга планын декабрь 25-ке чедир күүседир. Чурттакчы чоннуң кижи санынга онаштыр 8 рубль 50 копеектен эвээш эвес түңге амыдыралдың ачы-дузазын чедирер. Суурларда комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының доктаамал ажылдаарын хандырар;

— школалар ажылын эжиждер, бүгү-ниити өөредилгениң болгаш ажылдан турар аныяктарны өөредириниң планнарын чайгылыын чокка күүседирин чедип алыр. «Тиилелге» колхозтуң чанынга өөренирчилериниң бригадазын тургузуп, ону чер болгаш көдээ ажыл-агый техниказы-биле хандырар. Бот-тывынгыр уран үүл бөлүмнериниң, культура өажыңнарының чанында хой-ниити чөвүлелдериниң ажылчорудулгазын идепкейжидер. Хову турлагларынга, фермаларга, бригадаларга болгаш ыраккы одарларга көжүп чоруур библиотекаларны организаатаар.

Көдээ Совет бодуунуң организас-массалыг ажылының деңнелин улам сайзырацгайжыдар сорулганы салып турар. Сессияларның, доктаамал комиссияларының ролюн бедидер.

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ Хоойлузунуң негелделериннге дүүштүр депутат бүрүзү Советтиң болгаш ооң органнарының ажылынга, бүдүрүлге болгаш хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, сонгукчулар-биле харылзааны доктаамал туткан турарын чедип алыр. Хой-ниитиниң үлегерлиг корум-чуруму болгаш бедик культурлуг амыдырал-чуртталга дээш социалистиг чарышты чурттакчылыг черлериниң, соцгулда округтарының болгаш хой-ниитиниң бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларының аразынга организаатаар.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырынга шалыпчы күш-ажылбиле харылаан, 1975 чылда хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче болгаш тоску беш чылды чедишкиниг доозарынче Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының бүгү көдээ болгаш суур Советтерин Ильинка көдээ Совет кыйгырын тур.

Социалистиг хүлээлгелерни болгаш кыйгырыгны ажылчы чоннарның ниити хуралдарынга болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Ильинка көдээ Советиниң сессиязынга хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Бистер, орбитаның «Салют-4» станциязын болгаш транспорттуң «Союз-17» кораблин тургузарынга болгаш олар-биле космоска үргүлчүлелдиг ужудуушкунну кылырынга киришкен эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, ажылчыннар болгаш космонавтылар бистиң коллективтериниң болгаш организацияларның ажылынче доктаамал сагыш салып, кичээнгей угландырып турары дээш, байыр чедирген чылыг сөстер дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырынга сорук кирбишаан, совет эртемниң болгаш бүгү кижи төрелгетениң эрге-ажыктары дээш космос делгемин улам шиңгээдириниң планнарын чедишкиниг күүседиринге боттарывыстың бүгү күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бээривисти Коммунистиг партияның лениничи Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бүүрелдип тур бис.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Илткээривис болза:

Орбитаның «Салют-4» станциязынга болгаш транспорттуң «Союз-17» кораблинге космоска 30 хонукта ужударының программазын долузу-биле күүсединиң соонда экипаж 1975 чылдың февраль 9-та Совет Эвилелинде айыткан девискээрге кээп хонуннан.

Бистер башкарылгалыг «Салют-4» эртем станциязынга үргүлчүлелдиг ужудуушкуннуң үезинде эртем-техниктиг болгаш медицина-биологтуг шинчилелдериниң, дуржулгаларның калбак программазын күүсеттивис.

Космостуң «Союз-17»—«Салют-4» комплекизиниң бүгү системазары, дериг-херекселдери болгаш эртем аппаратуралары ялдык чок ажылдап турган.

Космоска үргүлчүлелдиг ужудуушкунну кылыр талазы-биле бедик бүүрелди биске көргүскени дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге изин-биле өөрүп четтирдивис.

Кадымыстың байдалы эки, Төрээн чурттуң чаа даалгазын күүседиринге белен бис.

Экипажтың командири подполковник ГУБАРЕВ
Бортинженер ГРЕЧКО

„Эстонсланец“ бүдүрүлге каттыжыышкынының „Эстония“ шахтазын тударынга болгаш шиңгээдип алырынга киришкен тудугжуларга, монтажчыларга, дагжыларга, арыглакчыларга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, бүгү киржикчилерге

Эргим эштер!

«Эстония» шахтаның составында сланец казып, эрыглаар талазы-биле эң улуг комплексиниң болгаш чылда-ла 5 миллион тонна бараанныг продукцияны бүдүрер күүлүг арыглал фабриказының тудуунуң доозулганын болгаш ооң төлевилээн күүзүн чедишкиниг шиңгээдип ап турарын холбаштыр силерге изиг байыр чедирип тур мен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын ёзуулаар сланецтерни казып, тывар талазы-биле бүдүрүлге күүлерин республикада шалыпкын ёзу-биле естүрүп турары чурттуң соцгу-барының талазының энергетиказын оттулар түүл-биле ирелгелдиг хандырын, сланецти болбаазырадып, кылыр үлетпүрүңү улам хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг боон турар.

Ажылчыннарның, инженерлериниң болгаш техниктериниң чогаадыкчы идепкейлиниң, даг техниказын мергежилдиг ажыглаанының, ажыл-агыйжы удуртулганың бедик деңнелиниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организакчы база политиктиг ажылының түңнелинде «Эстония» шахтаның коллективтери сланец казып тыварының ажылын дүрген темпилиг болдуруп, ооң төлевилээн күүзүн доктааткан хуусаазындан бир чыл буруңгаар шиңгээдип алырын шинтпирлээнин СЭКП ТК сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур. 1975 чылдың төнчүзүнге чедир сланецти хонук дургузында казып тыварын төлевилээп деңнелинге чедирер, чыл дургузында улус ажыл-агыйынга 3670 муң тонна сланецти бээр болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының даалгазын ажыр күүседир деп төлевилеттинген.

Ол бедик хүлээлгелерни күүседиптер силер дээрзинге бүүрелдин СЭКП Төп Комитеди илередип тур. Тоску беш чылдың доозукчу чылында күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруңарны эргим эштер, силерге күзеп тур бис.

Л. БРЕЖНЕВ,
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ А. А. ГУБАРЕВКЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-4» эртем станциязынга болгаш «Союз-17» транспорт кораблинге ужудуушкунну чедишкиниг боттандырганы болгаш аңаа эрес-маадырлыг чоруун көргүскени дээш ужудукчу-космонавт эш Алексей Александрович **Губаревке Совет Эвилелиниң Маадыры** атты тывыстышаан, ону **Ленин** орден-биле болгаш **«Алдын Сылдыс»** медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1975 чылдың февраль 12.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ Г. М. ГРЕЧКОГА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-4» эртем станциязынга болгаш «Союз-17» транспорт кораблинге ужудуушкунну чедишкиниг боттандырганы болгаш аңаа эрес-маадырлыг чоруун көргүскени дээш ужудукчу-космонавт эш Георгий Михайлович **Гречкога Совет Эвилелиниң Маадыры** атты тывыстышаан, ону **Ленин** орден-биле болгаш **«Алдын Сылдыс»** медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1975 чылдың февраль 12.

«ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ЭШ А. А. ГУБАРЕВКЕ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-4» эртем станциязынга болгаш «Союз-17» транспорт кораблинге ужудуушкунну космоска боттандырганы дээш, эш Алексей Александрович **Губаревке «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы»** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1975 чылдың февраль 12.

«ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ЭШ Г. М. ГРЕЧКОГА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-4» эртем станциязынга болгаш «Союз-17» транспорт кораблинге ужудуушкунну космоска боттандырганы дээш, эш Георгий Михайлович **Гречкога «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы»** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1975 чылдың февраль 12.

КАРА-ХӨЛГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынын оралакчызы, республиканың Дээди Совединин депутаты К. С. Шойгу Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда сонгукчуларны-биле ужурашкан. Республиканың болгаш районнуң күш-ажылчы чедишкиннерин демдеглээш, колхозтуң мурнунда амгы үеде турар сорулгаларны ол тодаргай чугаалап берген.

Аңаа эштер Хертек, Дамсүрүң олар болгаш өске-даа сонгукчулаар санал бергеш, мал ажылын улам ыңай хөгжүдүп, ооң продуктулуун бедидерин чедип алырының чугулазын чугаалап, депутатка чагыгларны бергеш.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

СОВЕТТИҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ

Каа-Хем районнуң Ильинка көдээ Совединиң девискээринде турар Ильинка болгаш Бүрен-Бай-Хаак суурларының чурттакчылары улуг күзелбиле, билдилиг ажылдап турарлар. Оларның чуртталгазы солун, культурлуг, бай-шыырак. Ол бүгүнү көдээ Советтиң организас-массалыг улуг ажылы-биле холбаштырып турар. Көдээ Совет «Тиилелге» колхозтуң болгаш «Бүрен» совхозтуң ажылын экижидеринче, беш чылда көрүнген планныг онаалдаларын күүседиринче, чоннуң садыг, медицина, культура болгаш амыдырал хандырылгазының деннелин бедидеринче, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынче бүгү талалыг кичээнгей салып турар.

Дамырактардан хем болу бээри ышкаш, депутат бүрүзүнүң ажылынган Советтиң бүгү ажылынын деннелин хамааржыр. Ильинка көдээ Советтиң ажылының түннелдери кандыгыл? 1973 чылды сактыылыр. Ынчан ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуннарынга чедиишкиннерлиг болуп, көдээ Советтериң Бүгү-Россия социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Ынчангаш Ильинка көдээ Советке РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш 5000 рубльдин акша шаңналын тывыскан. Совет Тыванын 30 чылынга тураскаадыл «Тиилелге» колхозту Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле, а «Бүрен» совхозту СЭКП Каа-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

Ильинка көдээ Советтиң ажыл-агыйы улуг. Оон девискээринде колхоз, совхозтан ангыда, ийи ортумак школа, библиотека, Культура бажыны, магазиннер, медицина болгаш школа назы четпээн уруглар алган черлери, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының комплекстиг хүлээн алыышкын пунктулары, өскедээ алган черлери бар. Оларны чедиишкиниг удуртурда хөйну билири, ажылды билдилиг планнаары, организас-массалыг ажылды идепкейжидери, салдынган сорулгаларны ыяап-ла күүседирин чедип алыры негеттинер.

Көдээ Совет перспективтиг план өзугаар ажылдап турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидерчоннуң амыдырал, садыг, культура хандырылгазын экижидер, чаагай чоруун бедидер, хоойлу-дурумну, ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле сорулгаларга дүүштүр тургускан.

План тургузарда доктаамал комиссияларны, сонгукчуларны киириштирип, үнелиг санаонадды ап турар. Чижээ, колхоз складының эргелекчизи, хереэженнер чөвүлелиниң даргазы Э. П. Наговицына чаа план дугайында сонгукчуларбиле беседалажып тура, оларның мыңдыг дилээн бижип алган: колхозта ийи-үш хире пенсионерге материалдыг дуза чедирери чугула болуп турар. Көдээ Совет ол саналды өөренип көргеш, колхозта дуза чедирзе чогуур пенсионерлерни кышкы үеде одаар ыяш болгаш мал чеми саван-биле хандырарын шиитпирлээн. Ол хем-чеглер план өзугаар күүсеттинген.

Планнаашкынны ынчаар тургузары сессиларга эки белеткенир арганы база берген. Сессияларның хүн айтырыын баш удур чонга дыңнадыр. Сессиялар ажыл-ишчи байдалга, депутаттарның идепкейлиг киржилгези-биле эртип турар.

Көдээ Советтиң күүскомунуң алдар-хүндүзү улгаткан, депутаттарның, хөй-ниити организацияларының планныг онаалдаларны күүседир, белик культура болгаш хөй-ниитиниң улегерлиг корум-чурумуу дээш чарышты организастаар талазы-биле ажылы экижээн.

Кыштаглаашкынны хүр эртирип болур хире мал чемин Советтиң девискээринде ажылагыйлар белеткеп алган. Саванны, силосту чөп ажыглар дээш ону чымчалырын кайыдаа ажыл-агыйларда организастаан.

Совет болунуң девискээриниң өзулуг ээзи. Ажыл-агыйларның, албан-организацияларның ажылын экижидеринче угланган саналдарны депутаттар удаа-дараа киирип турар. Чижээ, көдээ Советтиң күүскомунуң үнүүшкүннүг хуралын Ажыкка эртирип турда анаа болук депутаттар идепкейлиг киришкен. Төп сүт-бараан фермазында мал чемин багай кадагалааны дээш «Бүрен» совхозтуң удуртукчуларын ол хуралга депутаттар Т. Я. Шкурова, Е. Т. Кольцова шыңгыы шугумчүлээн. Оон соонда ук четпестерни чайлаткан. Депутат Р. И. Бортников Ильинка суурга уруглар садын болгаш чаа Культура бажының тударынга чөпшээредди чедип ап шыдаан.

Көдээ Советтиң доктаамал комиссияларының ажылы экижээн. Оон кежигүннери янзыбүрү участокларга барып, ажыл-керектиң байдалы-биле таныжып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, четпестерни чайладырынче угланган сумелерин бо-ла кадып турар. Ылаңгыя улус өөредилгези, кадык камгалал болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссия Бүрен-Бай-Хаак суурда библиотеканың, башкылар бажыннарының септелгези, сүт-бараан фермаларының санитарлыг байдалы-биле холбашкан айтырыгларны сайгарып көрген. Көдээ ажылагый талазы-биле доктаамал комиссия сиген белеткелиниң чоруп турарын, мал кажаларының кышка белеткелин контрольдаан. Советтиң шиитпирлерин контрольдаарынга идепкейлиг дузалаан.

Көдээ Совет үстүү органнарының болгаш бодунуң шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаарыныче улуг кичээнгейни салып турар. Шиитпирлер күүселдезин контрольдаарының карточказын тургускан. Анаа шиитпирлериң дугайын, ону күүседиринге харыысалгалыг кижилерниң фамилиязын, шиитпирни контрольга тургускан үезин, контрольдан кажан үжулганын айтыр. Чүгле күүскомнуң шиитпири-биле ону контрольдан уштур.

Сүтке оон шынарын барымдаалап 13264—70 курстандартты болгаш садын алырының өртектерини тургузар дугайында райкүүскомнуң № 68 шиитпири көдээ Советтиң доктаамал контролюнда. Бир-ле катап Кызылдың сүт заводу негелде тургускан. Колхозтуң дужааган сүдүнүң шынары куду болган. Моон ужуру чогум чүдел? Л. П. Агеева, А. А. Мусихина олар болгаш өске-даа депутаттар төп болгаш Петропавловск сүт-бараан фермаларына баргаш, оон чылдагаанын тодараткаш, четпестерни чайладырынга дузалаанар. Ол ышкаш культура алган черлериниң ажылын экижидер дугайында район Совединиң шиитпири болгаш көдээ Советтиң бодунуң чамдык шиитпирлери күүсеттингей үжурунда контрольдаан үндүрген.

Ильинка, Бүрен-Бай-Хаак суурларда хөй-ниити организацияларының ажылынга көдээ Советтиң удуртулгазы күштелген. Дружинниктер корум-чурум үрээшкиннери-биле идепкейлиг демисежип турар. К. И. Яковлев, И. Л. Артемов, Ф. Ф. Бачурин, Н. Н. Синютин олар ышкаш идепкейлиг дружинниктер хөй. Олар хулиганнарны, айыылдыг кем-херек үүлгедикчилерин тударынга чангыс эвес удаа киржип келгеннер. Кудумчуларга хайгыылдап, улус шалың алган хүннерде культура бажыннарынга танцы кежээлеринге, магазиннерге дежурныйлап, болуушкун болган черже медээ өзугаар дораан чедип турарлар.

... Маймазындан дүвүренчиг медээ келген. Чарбалаан мал чеми чүдүрген аъл читкен деп мындыг. Ынаар дружинниктер Иван Чепкасов биле Федор Толмачев олар дораан хапканнар. Ону өөр алган дээрзи билдинген. Дружинниктер Таңдының Владимировкаже чорупканнар. Оорларны истеп четкеш, мал чеми чүдүрген аътты садынкан болганын тодатканнар. Дружинниктер шынзылгазын көргүскеш, аъттарны эгидип алган болгаш оорларны чогуур черлерге чедиргеннер.

Корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас дээш баш удур ажылдарны көдээ Советтиң хөй-ниитизи чорудуп турар. Бо ажылга Культура бажыныың, дружинниктернин, хереэженнер чөвүлелдериниң болгаш эш хуузунуң сүдтарының ролю улуг. Эрткен чылын Ильинкага эш хуузунуң сүдтарының ажык хуралдары өлүүн каш удаа болган. Арагаже хандыкшаан чамдык кижилернин толеп чок аажы-чаңын анаа шынгыы көрген. Оларның хөй кезин ам эттинип, арага ишпестээннер. Колхоз хөренгизин оорлаан чамдык кижилернин хереэн база сайгарып көрген. Эш хуузунуң сүдтары күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап чорудуп турар.

К. ДАНЗЫН-ООЛ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң орг-килдизиниң улуг инструктору.

Владимир Александрович Громатчиков республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Туран салбырында эки ажылдыг септекчилерниң бирээзи. Ол эртнен чылын күш-ажылчы чедиишкини дээш «1974 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнатнан. Мурнакчы септекчи январьда моторлар септээр планын 160 хууга күүсеткен.

ЧУРУКТА: В. Громатчиков ажыл үезинде.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХАРЫЛЗААЧЫ КЫС

Бир эвес Сут-Хөлдүн харылзаа салбырының телефон станциязынче долгаар болзувусса аныяк кыстың өптиг-ээлдек хоюг үнүн дыңнап каар бис. Ол комсомолчу телефонист Раиса Куулар-дыр. Чоннуң телефон, телеграф дамчыштыр чагыгларынга дыңнангыр, өй-шаанда саадаашкын чок күүседип берип кептеп.

— Чай-чапсар, амыр-шөлээн чок ажыл-ла болгай бо. Үш дүнүнүң өртүзүнде кайыын чүүден-даа долгап келир. Аарыг-аржык, айыыл халап, албан-организацин черлериниң чугула харылзаалары дээштиң черле чүүү чок дээр боор. Чамдык черни чыыра тыртып охурар демир удазыныың өзулуг ээзи болур дээштиң кызымаккай хынамчалыг ажылдаар сорулганы мурнумда салган мен — деп, Куулар чугаалап орар.

Раиса Куулар дөрт чыл бурунгаар Сут-Хөлдүн Сут-Аксы суурунда төп харылзаа салбырынга телефонистеп кирген. Школачы чылдарында-ла Раиса харылзаачы ажылды сонуургап чораанындан оон күзели боттанганы ол. Күш-ажылга тура-соруктуг, сундулуг кыс телефон аппаратураларының нарын берге тургузугларын кичээнгейлиг шиигээдип алгаштын харылзаа салбырының мурнакчызы, улуг телефонизи апарган. Ол бодунуң ээлчээнде чоннуң чагыын өзугаар хереглээн черлери-биле харылзааны бүүрелдиг тудуп, Кызыл, Чадаана, Мөнгүн-Тайга, Красноярск, Кемерово, Алма-Ата болгаш чурттун өске-даа улуг-улуг хоорай, суурлары-биле харылаштырып турар.

Аныяк телефонист кыстың адынга хомудалдар бөгүнге чедир турун көрбээн. Бо коллективте ол хүндүлүг дээн кижилернин бирээзи. Бодунуң онаашкан ажылындан ангыда хөй-ниитиниң ажылынга ол база идепкейлиг. Раиса Очур-ооловна Сут-Аксында Культура бажыныың бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң доктаамал киржикчизи, «Сут-Хөл» совхозта комсомол комитединиң бюро кежигүнү даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар.

Б. ОНДАР.

Харыысалга дугайында чугаа

СПЕЦИАЛИСТИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта парткомнуң ниити хуралынга колхоз бүдүрүлгезинге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Тодарадыкчы 1974 чылда колхоз эки түннелдиг ажылдаан. Мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүсеткен. Анаа № 1 хойжу бригада, Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң бригадалар болгаш фермалар аразынга шилчип чоруур кызыл туктары-биле шаңнатканнар.

Бо чедиишкиннерге мал ажылында тускай эртемниглерниң киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Олардан боттарының онаашкан ажыл-хереэнге кызымак, колхозтуң экономиказын хөгжүдүрүнге идепкейлиг киржип турарлар бар. Ындыларга: инженер Б. Кызыл-оол, механик С. Доозат, мал эмчилери Д. Эртине, А. Сөрээ, хову-трактор бригадазының бригадири В. Араллдин, тудуг бригадири пенсионер С. Адыя, бригадирлер Б. Уваннай, Ш. Миндин болгаш өске-даа эштерни адап болур. Оон-биле чергелештир тускай эртемниглерниң ажылында чедир кылдымайн турар чүүлдер болгаш четпестер барын санал берген коммунистер чидин-биле шүгүмчүлээн.

Колхозтуң кол адыры—мал ажылы. Оон ниити орулганың 80 ажыг хуузун ап турар. Ынчалза-даа малдың продуктулуг чоруу ден дески эвес, оон өлүп хораар чоруу кызырылбайын турар. Чүс баш төрүүр малга онаштыр ап турар чаш төл эвээш болуп артышаан. Малдың үчёт-отчёду багай. Моон ужурундан мал ажылынга кирген чалгаа, арагачы, онаашкан ажылынга харыысалга чок кижилер малды тотчеглеп, самчыгдаар, ис чок чидирер чоруктар эвээжевийн турар. Чүгле 1974 чылда 595 баш шээр, 26 баш бода мал ис чок читкен. А Лагбужаптан 30, Б. Херел-ооллан 44, А. Айдышаада 51, Ч. Кара-ооллан 12, И. Доннандан 17 баш хөй, Ш. Үкейден 9 баш аныяк инектер читкен. Ону ортумак дензи-биле санаарга, 30 тонна дириг дензиден колхоз когарап турар. Бо чорук колхозтуң мал бажы өстүрер планынга, оон экономиязын быжыглаарынга улуг шаптыкты чедирип турар.

Үстүнде четпестерни болдурбазы, шынгыы контрольду тургузары, хамыктын мурнунда мал ажылының тускай эртемниглериниден дөрт хамааржыр. Бисте мал эмчилери, зоотехниктер ажылдап чорупла турар. Ынчалза-даа боттарының чингине ажыл хүлээлгезинче ханылавайн, ажыл-агыйның өске айтырыларынга эвээш эвес ує-шактыг эрттирип турар. Харын-даа бригадирлерниң эрге-хүдээлгезин күүседи бээр чоруктар бар.

Эртемни болгаш мурнакчы дуржулганы нептерелдир, чаартыкчы болгаш чогалдыкчы чүүлдерни ажыглап турары четпес, эрги практикадан үнмээн.

Чер ажылында улуг четпестер бар. Оон культуразы чавыс, черни сайзырадыр ажылдар, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге эвээшти төп, агротехниканың эртемге үндезилеттинген негелделерин ыракта четпес ажыглап турарындан бедик дүжүттү ажылагый албайн турар. Анаа чижек кылдыр 1974 чылда 1 гектар черден 3 центнер дүжүт алганын чугаалааргa-ла четчир.

Часкы тарылгага хереглээр үрезин четпес, чок үрезиннерни тыптынын алыр талазы-биле хемчеглер ам-даа алдынмаан, бар үрезиннің арыглаашкыны чоруттуңмаан, оон шынары тодараттынмаан, бо талазы-биле агроном эш В. Ткачев кандыг-даа хемчеглер албайн турар. Техника септелгезинче ам-даа шуудан кирбээн.

Тускай эртемниг кадрларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларны ажыл-агыйга быжыглап, кол ажыл хүлээлгезин күүседиринге партком болгаш колхоз баштаар чери дузалап, бүдүрүлгеде чугула кижи специалист болганда олардан негээр, оларны башкарар хүлээлгелиг.

Д. ДИРЧИН.

ТОРГАЛЫГНЫҢ ХОЙЖУ КОДАННАРЫНДА

«Торгалыг» совхоз—республиканың база бир малчын ажыл-агыйларының бирээзи. Бо хүннерде хойжу коданнарда шак, минута санында-ла немежип турар чаа өлча — хураганна, хураган. Совхозтуң кол зоотехниги Балдак-оол Манын-оолович Кара-Сал бистиң корреспондентивис-биле беседазынга ун ажыл-агыйда мал ооладаашкынынга хамаарыштыр мынчаар чугаалаан:

— Хой ооладаашкыны бистиңде кидин түлүк эгелээн. Тоску беш чылдың доозукчу чылында 12245 баш хойнуң хураганын менди камгалап алыр сорулгалыг бис. Бо дээрге чүгле малчыннарның болгаш аңаа хамаарылгалыг специалистерниң мурнунда салдынган кол сорулга эвес, а бүгү-ниитиниң херээ. Совхозтуң ажыл-ишчилери моны медереп билип, 157 аныяктар малчыннарга дузалажыры-биле сакманщиктеп үнген.

Бо хүннерге чедир 4312 хой ооладаан. Чаш малдың баш саны менди. Мал ооладаашкынының талазы-биле Кадый-Бажының хойжу бригадазы (бригадири Т. Бүрүткел) мурнап чоруп турар. Бригадада төрүүр хойларның барык чартык кезии ооладаан. Амгы хүннерниң медээзин өзугаар алырга, хойжулар Кара-оол Ховалыг 240, Алексей Шивит-Доржу 230, Шаңмак-оол Түлүш 210 хураганнарны менди камгалап алганнар. Ол ышкаш Кара-Талдың (бригадири К. Сақмал), Чозаның (бригадири Д. Дадар-оол) хойжу бригадаларында хой ооладаашкыны түлүктээн. «1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи Монгул-оол Шактарга удурткан өшкү бригадазының малчыннары бо хүннерде база-ла хайыыышкынныг ажылдап турарлар.

Ныштагларда 2700 тонна сиген дүжүртүнген болгаш шынаадан ам-даа 260 тоннаны сөөртүү арткан. Оон аңгыда 280 тонна концентратты совхоз төвүнде сөөртүп эккеп алган бис. Ол ышкаш мал чеминге курлавыр кылдыр 120 га черниң хыыргыыжын кескеш, ам ону пресстеп турар.

Торгалыгжылар доозукчу чылда күрүнеге 530 тонна эттти, 62 тонна дүктү, 50 тонна сүттү садар хүлээлгелиг. Малчын совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар.

ДОКТААМАЛ АЖЫЛДААРЫ КҮЗЕНЧИГ

«Шын» солунга парлаттынган И. Ещенконуң «Специалист — чогаадыкчы иштиг кижизи» деп чүүлүнге хамаарыштыр бодумнуң санаонаалым бижип көрейн.

«Ак-Туруг» совхоз тургустунга-ла чаа-ла үш чыл чедип турар. Ындыг болза-даа, мында специалистерниң солужар, ажылга ызырытынмас чижектери бар. Ыя ол үениң дургузунда совхозка ийи зоотехник, дөрт инженер халашкан. Специалист кижилерниң ажылдан үнер чоруу совхоз бүдүрүлгезинге шаптыктыг болуп, эки түннелди көргүспейн турар. Механизаторларны удуртуп-баштаар, олардан негелде кылыр кижилер чок болганындан тракторист-даа, чолаачы-даа кижи техникага камналга чок болуп, ону үреп, тонаар чоруктар хөй. Ам машина-трактор мастерскаязының иштинде үрелик трактор, машиналар чытпышаан. Эрткен чылын чаа «ДТ-75» трактورну трактористер эвлечжип башкарып тургаш үрээн. Ышкаш совхозтуң автобузун ха-даа, бистиң тараачыннарывыс армияны болгаш тыылды аъш-чем-биле хандырып шыдаан. Колхоз-совхоз тургузуу дайынның кадыг-дошкун шылгалдазын алдарлыы-биле шыдап эрткен. Ол болза бодунуң амыдыралчы, күжүн улус ажыл-агыйын катап тургузарының чылдарында база катап көргүскен. Дайзын болза 98 мүн колхозту, 1876 совхозту, 2890 МТС-ти хоозураткан. 70 мүн көдээ суурларны үрегдеп, өртеткен турган. Чүгле колхозтардан 181 миллиард рубль өртектиг үнелиг чүүлдерни дайзын үптеп алган. Эрткен үениң-даа, келир үениң-даа дугайында чугаа болуп турар болза, ол дугайын бис уттуп шыдавас бис.

Харын-на оон ужурунда көдээниң ажыл-ишчилери партияның Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыының көдээ ажыл-агый социалистиг экономиканың бедик сайзырадыг сектору болу берген дээн сөстерин онза чөргаарал-биле хүлээп ап турарлар. Амгы ол улуг чедиишкиннерни совет кижилер партияның аграр политиказы-биле холбаштыр көрүп турар, ол политиканы СЭКП ТК-ның 1965 чылдагы март Пленумунга ажылдап кылган болгай.

Дөртен чыл бурунгаар чурт болза колхоз тургузуунуң тиилелгезин организас талазы-биле быжыглаан. Бистиң үевис ленинчи кооператив планының идеяларын сайзырадыг социализмниң байдалында практика кырынга боттандырарының чаа үезиниң эгезе болу берген: ол болза колхозтар аразының кооперациязынга болгаш агроүлетпүр интеграциязынга үндезилээн калбак специализастаашкын-биле болгаш концентрация-биле холбажып турар.

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

Каракумнарда Шатлык-Хива аразынга газ дамчыдар хоорзаның ийиги шугумун салып турар. Баштайгы он-он километр шөлүп чоруткан каң хоорзаларны тудуштур каннаан. Чурттуң аңгы-аңгы хоорайларындан-даа, даштыкыдан-даа үүл-бүрү техника ында барып турар.

Бо чылын «Туркменгаз үлетпүр» каттыжышкыны эрткен чылдыындан 10,5 миллион кубометр хөй — 47,5 миллион кубометр ак-көк оттулар үүлдү казып, тывар деп турар. Туркменияда эң-не байлак дээн чер—Шатлыктың газ-тывыжының бүдүрүлгезинге чаа-чаа скважина-кудуктарны өрүмнеп, кылып тургаш ол түннелди чедип алыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: «Средазнефтьгаз тудуг» трестиң 3-кү ТЭ-ниң коммунистиг күш-ажыл бригадазының Николай Рыжихке удурткан монтажчылары-дыр. Олар хүнүүц-не эвлечдаалгазын ажыр күүседип турар. Солагай талазындан: А. Кузьмин, О. Ибасаров, Н. Рыжих, Р. Кадыров, А. Шолин болгаш В. Тишенко.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Колхозтар төөгүзүнде чугула болуушкун

Бистиң чурттуң колхозтарының төөгүзүнде бир чайыннаачак болуушкун бар: 40 чыл бурунгаар, 1935 чылдың февраль 11-де Москвага колхозчушалыпчыларның ийиги Бүгү-эвилел съездизи ажыттынган. Ол болза тиилээн коллективизацияның толээлерининиң съездизи болган. Ол болза көдээ чаа амыдыралдың тургузукчуларының съездизи болган, көдээ ажыл-агыйны социалистиг өзу-биле чаартырының дугайында ленинчи кооператив планынга үндезилээш, партияның удуртулгазы-биле ол амыдыралды тургузуп турган.

Съезд колхозчу тургузугну организас талазы-биле хевирлеп тургузарын дооскан. Чедип алдынган үүлдерни анаа хүлээп алдынган көдээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставынга быжыглап бижээн. Ол Устав 1969 чылга чедир колхоз амыдыралының хоойлузу болуп күштүг турган, оон соонда колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизи колхозтуң чаа чижек Уставын хүлээп алган. «Көдээ ажыл-агый артели» деп сөстер ам төөгүде артып калган: көдээ ажыл-агыйның улуг бүдүрүлгези болур амгы үениң колхозунга — ол сөстер таарышпас болу берген.

Эрткен үеже хая көрүп көргеш, ол үениң колхозу кандыг турганын сактып келир бис. Көдээ ажыл-агый артелинге ортумаа-биле 400 гектар тарылга шөлү, бир трактор (МТС-ке) болгаш 13 инек онаажып турган.

— Амгы үеде чуртта 30 мүн хире колхоз — делегейде эң улуг, бедик-биле механизастаан көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелери бар—деп, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң колхозтар хереэ-ниң талазы-биле Кол эргелелиниң начальниги И. П. Гайворонцев дыңнаткан. — Амгы үениң колхозу 3,4 мүн га тарылга шөлдүг, 40 хире трактор-лыг болгаш өске-даа хөй машиналыг, 1500 баш мыйыстыг бода малдыг болуп турар. Колхозтар чуртта бүдүрүп турар продукцияның чартык кезиин берип турар, а оларның хуваттынмас фондузу барык 80 миллиард рубль четкен.

Бөгүн бистер шуптувус СЭКП ТК-ның «1941—1945 чылларда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинин 30 чыл оюнуң дугайында» доктаалынга сорук кирген ажылдап турар-дыр бис, деп И. П. Гайворонцев уламчылаан. Ында ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенциянның маадырлыг ажылижинин өндүр улуунуң дугайында одурутлар база бар. Бүгү дайынның дургузунда фронт болгаш тыл чаңгыс аай дайынчы лагерь болуп турган.

Ол үеде улуг бергелер турда колхозчуларны үшкү Бүгү-эвилел съездизи колхозтуң чаа чижек Уставын хүлээп алган. «Көдээ ажыл-агый артели» деп сөстер ам төөгүде артып калган: көдээ ажыл-агыйның улуг бүдүрүлгези болур амгы үениң колхозунга — ол сөстер таарышпас болу берген.

Эрткен үеже хая көрүп көргеш, ол үениң колхозу кандыг турганын сактып келир бис. Көдээ ажыл-агый артелинге ортумаа-биле 400 гектар тарылга шөлү, бир трактор (МТС-ке) болгаш 13 инек онаажып турган.

— Амгы үеде чуртта 30 мүн хире колхоз — делегейде эң улуг, бедик-биле механизастаан көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелери бар—деп, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң колхозтар хереэ-ниң талазы-биле Кол эргелелиниң начальниги И. П. Гайворонцев дыңнаткан. — Амгы үениң колхозу 3,4 мүн га тарылга шөлдүг, 40 хире трактор-лыг болгаш өске-даа хөй машиналыг, 1500 баш мыйыстыг бода малдыг болуп турар. Колхозтар чуртта бүдүрүп турар продукцияның чартык кезиин берип турар, а оларның хуваттынмас фондузу барык 80 миллиард рубль четкен.

Бөгүн бистер шуптувус СЭКП ТК-ның «1941—1945 чылларда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинин 30 чыл оюнуң дугайында» доктаалынга сорук киргеш

«ШЫНГА» харыы

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

Бо чылдың январь 4-те солунга «Мал чемин төтчеглеп тур» деп эгелиг Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда бистиң корреспондентивис Монгуш Хоюг-оолдуң чүүлү парлаттынган. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазында мал чемининиң учёт-отчёт чок чарыглаттынын турарын, ниитиниң малының чемин ферма ажылчыннарының хууда-хаваннарының дойлап турарын ында бижээн.

Совхозтуң директору А. В. Порожневскийниң шүгүмчүлелге хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Корреспондентиниң фермада четпестерни илереткени шын болуп бадыткаттынган. Фермага мал чеминиң хуваалдазының, оон контролюнуң талазы-биле зоотехник Идамчан Тараачын харылап турган. Совхозтуң кол зоотехниги Күжүгет Кан-оолдуң ферма ажылдакчыларының ажылын кошкак удуртуп, контрольга албайн турганы илерээн. Ылаңгыя ферма эргелекчизи К. Товариштай, зоотехник И. Тараачын чылдагаан чок черге ажыл шагы үзүп, мал чемин үзүктелдирип, оны шын эвес чарыгдаанының фактылары бар.

Совхоз дирекциязының көдээ Совет күүскомунуң кежигүннери-биле каттышкан хуралында фермада специалистерни олуруштуруп, солунда парлаттынган чүүлү сайгарып, ниитиниң малын негелдеге дүүштүр чемгереринин хемчеглерин чугаалашкан. Сөолгу үеде димитте көрдүнгенин ёзугаар мал чемин фермада чедирип турар.

Ажылчыннарның чижек ёзугаар көрдүнгенинден артып турар хуузунда хаваннарын 3 хүн дургузунда дужаап, сайгарар хуусаа берген. Ферма малының аразында ээзи чок хаванны аңгылап тударын айыткан.

Онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чок, чылдагаан чок ажыл шагы үскени дээш зоотехник И. Тараачынны ажылындан хостаан. Ферма эргелекчизи К. Товариштайны ажылында четпестерни дарый чайладырын даандырып, шыңгыы сагындырган.

Фактылар бадыткаттынмаан

Эрткен чылдың төнчүзүнде Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтан чагаа келген. Сөолгу үеде ук совхозтуң малчыннарын, чурттакчылыг черлерин эргин турар автолавкада эргежок чугула аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының үзүктелиишкиннин, көдээ магазиннерге болгаш автолавкаларга бар-ла барааннар шупту кирбейн турарын автор шүгүмчүлээн.

Респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазының оралакчызы В. Матюковтуң бистиң бижиивиске дыңнатканы:

Көдээ чонну барааннар-биле хандырын турарының дугайында райпо баштаар черииниң хуралынга чугаалашкан. Райпо бо бүгү барааннарны баззадан алгаш, районнуң бүгү садыг четкилеринге үлештирип турарын хыналда бадыткаан. Чоннуң чугула хереглелиниң ховар барааннарын садып алыкчыларга чедиштирер соруга-биле райпо баштаар чери тускай дәңзыдыг ажылдап турар. Ынчангаш авторнуң бижип турар фактылары бадыткаттынмаан.

Үзүктелбейн турар

Эрткен чылдың төнчүзүнде Улуг-Хем райондан редакцияга чагаа келген. Шагаан-Арыг хоорайның аъш-чем магазиннеринде эът, колбаса аймаа үзүктелиишкиннинг, 1 кг эттиң өртээ 2 рубль 25 көпеек чедип турар деп, А. Ховалыг бижээн.

Респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазының оралакчызы В. Матюковтуң биске харыылааны болза:

Хоорай магазиннеринге колбаса аймааның үзүктелип, үр үеде үнмейн турганын хыналда бадыткаан. Ылаңгыя колбасаны хереглекчилер ниитилелиниң фондузунда көрдүнгенин ёзугаар садар. 1974 чылда Улуг-Хем районда 19 тонна колбаса аймаан садып үндүрер турган 19,9 тоннаны чарыгдаан. Районнарда школа интернаттарга, ясли-садтарга, эмнелге хөй-ниити чемненилге черлерге хамыктың мурнунда фондуда көрдүнген эът чарыгдаттынар. Ол чонга үүрмектеп садар аъш-чем аразында кирбейн турар.

Республиканың хереглекчилер кооперациязы чоннан киир садып алган эътти комиссионнуг өртек-биле килограммны 2 рубль 25 көпеекке үндүр садар чурумнуг. Шагаан-Арыг хоорайның аъш-чем магазиннеринде ындыг эът үзүктелбейн турар.

Аргыжылга бар

«Чадаг» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг чагаа эрткен чылдың декабрь 26-да парлаттынган. Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы, Чыргакы суурларының аразынга автобус ийи чыл улаштыр чорувайн келген. Ынчангаш ажылчы чоннуң аргыжылгазынга бергелерин ужураштырып турарын ында бижээн.

Чадаана автотранспорт бүдүрүлгезиниң начальниги В. Изосимовтуң бистиң бижиивиске дыңнатканы:

Чыраа-Бажы, Чыргакы суурларының аразынга автобус маңнаайн турганы шын. Чыргакы хемнин көвүрүү чок болганындан кышкы үеде безин кежигиниң чайындылай бөөрн шаптыктап турар.

Чыраа-Бажы көдээ Совет-биле АТБ дирекциязы эрткен чылдың октябрь айдан бөөр-харылзажып, орук, кежиг экиде автобусту чорудуп турар бис. Амгы үеде автобус Чыраа-Бажындан Чыргакы хемнин кежиг аксынга чедип, харын-даа кежиг экиде Чыргакы суурга чедип турар.

Арыглап аштаан

Эрткен чылдың декабрь 27-де үнген солунга «Фото-чурук буруудадып тур» деп эге-биле Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 3 столоваяның чанында Респотребсоюзтун удавас ажыглалга кирер бажыныың баарында оваалаттынган боктарны, артынчы материалларны көргүзүп шүгүмчүлээн.

Респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазының оралакчызы В. Гладилииниң редакцияга дыңнатканы:

Фото-чурукка буруудадып шүгүмчүлээнин шын, ындыг фактылар турган. Түдүп турар бажының девискээрин арыглап аштаан. Келир кварталда ук бажың ажыглалга кирер, оон кудумчу талакы мурнун асфальтылап, девискээрин ногаанчылдар.

Бадыткаттынган

Бо чылдың январь 10-да солунга парлаттынган Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү Торгалыг суурда ажыл кылбас, арагадарыга сундулуг ийи-чаңгыс кижилерни ында шүгүмчүлен бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Торгалыг көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Серениң редакцияга харыызында бижээни:

Шүгүмчүлелде кирген фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынган. Арагалаар чоруктар-биле эптеш чок демисежип, суурга корум-чурумну шыңгыыраадырын күүскомнуң хуралынга чугаалашкан. Шагаан-Арыг хоорайдан январь 16-да тускай эмчи кээп 20 ажыг арагачыны эмнеп, профилактиктиг хемчеглерни алган. Арагалап турган, ады үнген кижилер моой соңгаар ниитилелге ажыктыг ажыл кылырын аазаан. Совхозтуң дирекциязы, көдээ Советтиң күүскому профилактиктиг хемчеглериниң соонда тус-тус кижилерни шыдагы дег ажылда быжыглаан.

АРАТТАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның корр.). Бурунгудан бөөр моол черде чонуң хостуг «Дагансар» («Ак-ай») байырлалы келген. Ол байырлал ай календарын ёзугаар февраль 12-де демдеглеттинген чаа чылбиле капсырлашкан.

Малчыннарның кыштагларында, фермаларда, бригадаларда чон чыылган хөглүг. Хоочун чаңчыл ёзугаар аъттар, тевелер чарыштырар, чонуң көрүксөөр мөгелери — ынактарының хүрежин эрттирер болгаш өске-даа национал ёзулаалдар кылыр оюн-тогалла аайы-биле ол байырлал чайынаачак, онза байдалдыг эртип турар.

Байырлал эң хоочун, эң эки малчыннарга алдар тудуп, оларны йөрээри-биле эгелээн. Тураскаал тукчугаштарны, шанналдарны болгаш үнелиг белектерни шаңнатканнарга тыпсып турар. Чурттуң эрткен чылын ажыл-ишке эң бедик түңнелдерлиг болган 35 малчынынга чаңчылчаан шаңналды —эргежок чугула бүгү дериглиг, библиотечкалыг, беш ханалыг ак өгну тывыскан.

Моол кооператорларның чоргаарларыр түңнелдери кайы хөй. Оларның ажыл-ижиниң ачызында 1974 чылда 8,9 миллион баш, бурунгу чылдаазындан барык бир миллион баш хөй чаш малды өстүрген. Көдээ ажыл-агыйның, хамыктың мурнунда мал ажылының материал-техниктиг баазазын быжыглаар соруганы амыдыралга база чедиишкиниг боттандырып турар. Эрткен чылын көдээ ажыл-агыйга 470 миллион, бурундаа чылдаазындан барык үштүң бири кезин хире хөй төгеринги үндүрүп берген. Ол үениң дургузунда күрэ-ажыл-агыйларга болгаш көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарынга 2400 мал кажаазый тудуп тургускан, муң-муң гектар одарны суг-биле хандырган. Көдээ ажыл-агый улам хөй чаа техниканы ап турар. Бөгүн Моолдуң күрэ-ажыл-агыйлары болгаш көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары 7 муң ажыг тракторлуг, 2 муң комбайнныг, 4 муң ажыг автомашиналыг.

Моол малчыннар беш чылдың амгы доостур чылында күүседир улуг соругаларлыг. Олар малының баш санын 25 миллион чедирер болгаш мал ажылын бүзүрелдиг хөгжүдерин хандырар деп турар.

А. БАБЕНКО.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Тиилелге байырлалынга уткуштур

Аҗы-дуңма чурттарның хөй-ниитизи Совет Армияның фашизмден хостаашкынының 30 чыл оюн калбаа-биле байырлаарынга белеткеним турар. Алдарлыг байырлал юбилейнге таварыштыр политиктиг, культура, спорт болгаш өске-даа ажылларның улуг программазы төлевилеттинип турар. Олар шупту Совет Эвилели-биле аҗы-дуңма найыралды быжыглаарынга, улустар аразынга тайбыңны болгаш кады ажыллажылганы идепкейжиринге дүүштүр эртер.

Чижээ, Варшавага польша-совет найырал ниитилелиниң эге организациялар активчилериниң чөвүлел хуралы болган. Ол ниитилел бодунуң хүрээлеринде 3 миллион ажыг кижилиг. Чөвүлел хуралга тиилелгенин бәйырлалынга тураскаатқын ажылдар чорударының планын чугаалашкан.

Венгрияның даштыкы чурттар-биле культура харылзааларының институту фашизмден хостаашкынының 30 чыл оюнга холбаштыр делегейниң ацгы-аңгы чурттарынга, оларның аразында Совет Эвилелинге, ГДР-ге, Чехословакияга, Югославияга 20 ажыг делегелгени организастаар дээн.

ГДР-де улусчу национал армияның Эрих Вайнерт аттыг ансамбли көрүкчүлерге сураглыг. Фашизмден хостаашкынының 30 чыл оюнга болгаш Варшава Керээзиниң 20 чыл оюнга уткуштур ук ансамбль чаа программазының көргүзүглерин кылыр. «Бир дериг» деп адаан ол программаның кол утка-шынары ГДР-нин лайынчыларының Совет Армия-биле болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа кирижилери күрүнелериниң армиялары-биле дайынчы аҗы-дуңмалышкы эп-найыралы, социализмни хамгаалар талазы-биле дем каттыштырган күженишкиннери болган.

Совет, польша, чехословак авторларның ырлары-биле катай ол ансамбльдиң күүсеткени ажылчын аңгының ырларын, солдат ырларны бижиткен грампластинкаларны бүдүрүп үндүрер.

ГДР-нин Прибалтика округунда — Ростокта Балтий далайның чаңчылчаан неделязын эрттирериге белеткел эгелээн. ГСЧП ТК-ның Политбюрө кежигүнүнге кандидат, ол партияның Росток округкомунуң бирги секретары Г. Тиштиң медеглээнин ёзугаар алырга, ук неделя Европаның улустарын фашизмден хостаашкының 30 чыл оюн демдеглээринге дүүштүр эртер.

(СЭТА).

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ХҮРЭЭЛЕҢДЕ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозу Польша Улус Республиканың даштыкы политиказының 1975 чылда эң чугула угланыышкынларын болгаш соруглаларын хуралынга чугаалашкаш, чүүлдүг деп көрген. Ук партияның болгаш күрүнениң делегейге ажыл-чорудулгазы социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эвин быжыглаарынга база Европага, бүгү делегейге чаңгыс аай, тайбынга ынак чайгылыш чок угланыышкының амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынга киирген улуг үлүг-хүү боон турар деп, Политбюро хуралының дугайында оон дыннадыында чугаалаан.

Польша Улус Республика социалистиг күрүнелериниң дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче угланган болгаш оны чайгылыш чок болдурар политиказын боттандырарынга идепкейлиг киришпишаан, Европага айыл чок чорук, кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралды эң шылыкын чедиишкиниг доозарынче, Төп Европага челсектиг күштерни, чепсегленишкинни кызырар дугайында Вена чаугаалажышкынынарынга депшилгелиг болурунче угландыр ажылдаар.

Польша Чоокку Чөөн чүкке, Индий-Кыдатка болгаш Корейге тайбыны, айылы чок чорукту быжыглаарының хөрээнге моон соңгаар-даа улуг-хуузун киирер. ПУР тайбын кожа-хелбээ догуунаашкын принциптерин барымдаалаш, хөгжүп орар чурттар-биле болгаш капиталистиг күрүнелер-биле харылзааларын калбартыр.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ЛОНДОН. (СЭТА). Бот-боттарынга ажыктыг кылдыр Совет Эвилели-биле кады ажылдаарын калбартырынче чүткүл Англияның садыгүлетпүр хүрээлениринде күштелип турар деп, «Стерлинг групп оф кампаниз» компанияның президентизи Р. Стернберг медеглээн. Барынын Европада пластика кылыгларын бүдүрериниге чиг-эт бүдүрүп берип турар улуг компанияларның бирээзи ол.

ССРЭ биле Англияның аразында бот-боттарынга ажыктыг болурун барымдаалаш, тургустунуп турар экономика харылзаалары шапкынчыл, садыглажыр саарылга улгадып турар деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалажышкын үезинде Р. Стернберг демдеглээн. Делегей байдалының экижин турарының ачызында англи-совет кады ажылдажылганы улам калбартырыкга таарымчалыг аргалар бар. Англияның премьер-министри Г. Вильсониун ССРЭ-ге баары ол харылзааларны улам калбартырынга бараан болур дээрзинге идеген турар бис деп, Р. Стернберг демдеглээн.

Англияның хөй-хөй кол банкылары бактаап турар бөлүк банкыларның баштаар черииниң даргазы Д. Рутхем ол бөлүктүң Совет Эвилели-биле кады ажылдаан үеелей бергенинге сеткил ханганын илергейлээн. Совет сан ажылдакчылары-биле чаагай харылзаалыг апарган болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурун барымдаалаш, ССРЭ-биле кады ажылдап болур улуг аргаларны ажыглаарынга ылап шиитпирлиг бис деп, ол медеглээн.

Д. Рутхем Совет Эвилелинге Г. Вильсониун баары ийи чурттуң аразында ажыл-ишчи харылзааларны калбартырынга дуза чедирер деп бүзүрелдиин илергейлээн.

Совет делегация баштыңы Пекинде чеде берген

ПЕКИН. (СЭТА). Кызыгаар айтырыгларын таарыштыр сайгарын көөр талазы-биле совет-кыдат чугаалажышкыннарда Совет чазак делегациязының баштыңы, ССРЭ-нин даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичёв Пекинде чеде берген. Пекин аэродромунга ону совет-кыдат чугаалажышкыннарда КҮР делегациязының баштыңы, даштыкы херектер министриниң оралакчызы Хань Няньлун уткаан.

Совет делегациниң баштыңын ССРЭ-нин КҮР-да элчини В. С. Толстиков база уткаан.

ДЖ. ФОРДТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чуртта аян-чорук кылып чоруп турар АКШ-тың президентизи Дж. Форд Техас штаттың Хьюстон хоорайынга баргаш, Каттышкан Штаттарның энергетика байдалының дугайында медеглелин чугаалаан.

Ам чурттуң энергетика бергелеринге таваржып турарының уламындан «амгы үеде АКШ-тың эң берге айтырыын—акша үнезинин кудулап турары болгаш дорайтаашкыны» улам кедереп турар деп, ол медеглээн. Америка ам энергетика талазыбиле бодунуң салым-чолун контрольдап шыдавас апарган деп, президент чугаалаан. АКШ-ка нефть казып тыварының эң дээди хемчээли 1970 чылда чедип алдынган болгаш оон бөөр-ле кызырлып келген. Бойдус газының хереглеттинери газтыг чаа девискээрлер тыптырындан мурнап турар, хөмүр-даш бүдүрери 1930 чылдарның деңнелинде турул берген, ядро энергетиказын хөгжүдериниң технология бергелери нарыдап турар. Ынчангаш даштыкыдан садып алыр нефтиниң үлүг-хуузу иштики хереглелдиң 38 хуу хирезин хандырып турар деп, Дж. Форд дыңнаткан.

Чазактың программазында, ылаңгыя даштыкыдан нефть садып алырындан АКШ-тың хамааржылгалын эвээжедиринче угланган хемчеглер алырын айыткан. Ону барымдаалаш, АКШ-тың даштыкыдан садып алыр нефтизинге онаар каайлыны улгаттырар дугайында январьны сөөлүүредир президент чарлык үндүргеш, аңаа ат салган. Нуртта аңаа куштуг удурланыышкын бар апарганы билдингир болгай деп, президент дыңнаткан.

Даштыкыдан садып алыр нефтиге онаар каайлыны улгаттырар эргеин президентиге бөөр хүлээлгени күштүг болдурарын конгресстиг төлөлекчилер палатазы үш ай дургузунда «саададын хоруур» хоойлу төлевилелин бадыдаан. Оон-биле чергелештир президентиниң февраль 1-деи эгелеп даштыкыдан садып алыр нефтиге улгаттырган каайлы онаар деп доктаатканын ол хоойлу төлевилелинде күш чок болдурар деп айыткан.

САДЫП АЛЫКЧЫ ДЭЭШ ТУЛЧУУШКУН

ТОКИО. (СЭТА). Бодунуң продукциязын мактаар «көгүдүкчү кампания» чорударын соксадырын негеп, Японияның хереглекчилер ассоциациязы электроаппаратура бүдүрер 19 фирмага угуулга кыйгырыг үндүрген.

Амыдырал хандырылгазынга ажыглаар электроприборлар бүдүрер компаниялардың бүдүрүшкүн ажылы ажок дорайташ, оларга шончактыг апаарга, оларның фирмалары боттарының барааннарын садарын дүргедедир дээш, хөй санныг ажылчын, албан-хаакчыларын шуут-ла магазиннерже сургакчыладып чоруткан. Ол фирмаларның барааннарын садып алырынче хереглекчилерни кандыг-даа арга-биле көгүдер деп оларга айтышкын берип каан. Ынчангаш олар садыг чурумунга таарышпас аргаларны ажыглай бергилеп турар. Японияның хереглекчилер ассоциациязынга билдинген барымдааларны ёзугаар алырга, ындыг «дузалакчылар» адаанажып турар фирмаларның продукциязын үреп алгаш безин садып алыкчыларга көргүзүп, адаанчыларның «продукциязын бактаар дамчыр чугааларны тарадып турар.

Ам магазиннерде садыгжылардан алгыда, боттарының компанияларының продукциязын мактап чарлаар 10 муң ажыг албан-хаакчы база ажылдап турар.

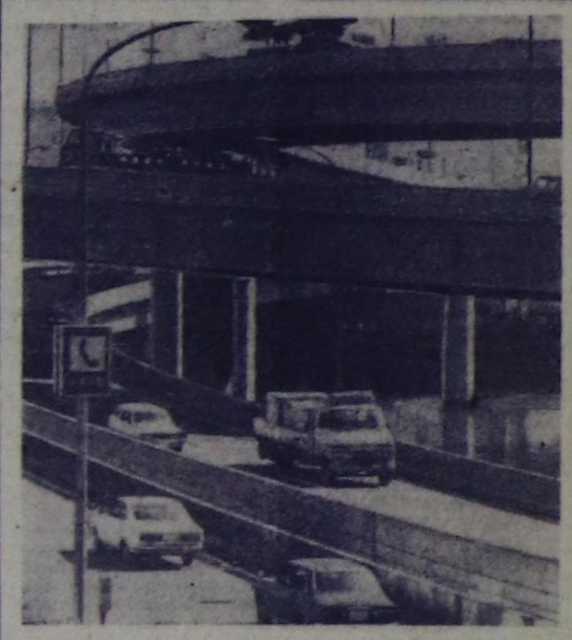

ЯПОНИЯ. Делегейде эң улуг хоорай—Токиода 11 миллион 610 муң кижи чурттап турар. Хөй миллион автомобиль парыгы база ында. Ынчангаш хоорайның кудумчулары-биле автотранспорт шимчээшкинин 2 болгаш 3 каът, автомобильдер дүрген маннаар орунтар тударының аргазы-биле шиитпирлээрин оралдажып турар, оон ниити узуну 110 километр. Ынчалза-даа автомобильдер эң хөйү-биле чоруп турар шактарда кудумчуларга шимчээшкинин алдынган ол хемчег шиитпирлеп шыдавайн турар. Ындыг үеде ол дүрген маңнаар орунтарга автомобильдерниң тырлып туруп бөөри чаңчыл апарган.

Оон ужурунда японнар оларны «автомобильдерниң чер үстүнде турар черлери» диңгирлер.

ЧУРУКТА: япон найысылаадың районнарының бирээзинде 3 каът орук-тур. Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

КҮЧҮЛҮГ КИРОВЕЦТЕРГЕ

Удмуртияның найысылалының машина кылыр заводунуң ажылчыннары «К-701» тракторнуң кабиназын каңнап, кылыр автомат-биле ажылдаар чаа шугумну кылып доозупкаанар. Ол тракторну Ленинградтың «Кировский завод» каттыжыышкынының коллективи хөйү-биле кылып үндүрериге белеткенип турары билдиңгир. Ижевскиниң специалистериниң төлевилел, тургусканы ындыг дериг-хереклелдери программа ёзугаар ажылдаар машиналар болур. Ол шугум күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка улгаттырар болгаш 300 аът күштүг тракторнуң 40 муң кабиналарынга артык кезектерни кылыр аргалыг.

Ижевскиниң машина тудукчулары апрель 1-ге чедир чаа трактор бүдүрериге ажыглаар ам-даа ийи ындыг автоматтыг шугумнарны кылып тургускаш, Ленинградче үндүрүп чорудар-лар.

Ю. КЕДРОВ.

МАХАЧКАЛАНЫҢ ТРОЛЛЕЙБУСТАРЫ

Дагестанның найысылалында чаа туттунган районнары, бүдүрүлге болгаш өөредилге черлери-биле хоорайның төвүн холбаштырган троллейбустарның база бир шугуму ажыттынган.

Троллейбус — Махачкалада транспорттуң чаа хевири. Сөолгү ийи чылда ажыгдалда кирген ол чаа орук эң ырак болгаш хөй кижилиг черлерни таваран. Хоорайның троллейбус парыгы ону ажыдарынга чедир чаа, аянныг-чараш машиналар-биле четчелеттинген. Оларны № 2 орук-биле башкарып эгелээриниң эргезин, арга-мергежилин чаа башкарыкчыларга дамчыдып бөөрин Пермьден барган чолаачылар В. Беляев биле О. Бабушкинге дааскан. Олар ийи бөлүк чолаачыларны өөредип, белеткээннер.

Ам ийи оруктуң ниити хемчээли барык чээрби километр чедип турар. Махачкала дыка шалыпкын өзүп, калбарып турар. Оон өске кылдыып турар шугумнарга троллейбустар маңнап турар апаарга, чоннуң транспорт хандырылгазының айтырыы үзе шиитпирлеттинер.

В. РАТЕНКОВ.

МАРИЙ УГУЛЗАЛАР

Ол автономнуг республиканың магазиннеринде марий шевер даараныкчыларның кылган каас-шиник идик-хептери көстүп келген. Ол дээрге, тарымал хендирден кылган пөстер-биле даараан улуг болгаш бичии-даа кижилер хептеридир. Ол аянныг, каас хептерни янзы-бүрү угулзалар-биле сиилбип тургаш кылган. Ындыг хептерни «Труженица» дээр даараныр фабрикада калбаа-биле кылып, үндүрүп эгелээн.

Уран-шевер улусчу шеверлериниң даарагларын кол-ла кылып турар «Труженица» фабриканың тургустунганындан бөөр удавас чартык чүс чыл ою болур. Беш чылдың доозукчу чылында марий шеверлер чартык миллион рубльдиң каас-чараш платьелерин болгаш костюмнерни, хөректээштерни, шывыгларны, көжегелерни болгаш өске-даа чүүлдерни кылып үндүрер.

Польшага, ГДР-ге, Венгрияга, Японияга, АКШ-ка, Канадага болгаш өске-даа чурттарга болгулаан делгелгелерге марий шеверлериниң кылыглары алдаржаан.

В. АЛЕКСЕЕВ.

100 МУҢ ТУРИСТЕР

Бо чылын Якутияның ажылчы чоннарының туристи оруу Мирныйдан Кавказка чедер. Республиканың туризм болгаш экскурсия чөвүлели аян-чоруктарның болгаш кадыкшыдылга ажылдарының планын бадылаай.

Дөрт муң ажыг малчыннар, аңчылар болгаш балыкчылар Кавказка, Крымга, Балтий далай чоогунга, Ортаа Азияга баар деп турар. Олар Москваны болгаш Ленинградты база сонуургаш көөр. Чурттуң төп районнарынче ужар чүүл, демир-орук дузазы-биле каттышкан аян-чорукту бир-ле дугаарында кылыр деп көрген. Якутскиден туристерни Иркутскиге самолёт-биле чедирген соонда, оон дүрген маңнаар поездилер оларны алгаш, маадыр хоорайларже, эвилелдешкен республикалар найысылаадарынче чоруптар.

Теплоходтарга олуруп алгаш, кайгамчыктыг чараш Лененың дургаар Доштут океанга чедир эжиндирери, Алдан биле Вилюй хемнериниң агымларының аайы-биле хөй хонуктарда селгүүстээшкиниг аян-чорук кылыры Якутияның ажылчы чоннарының болгаш аңаа барган туристериниң эң солун орунтары боон артпышаан. Алмаз тывыкчыларының хоорайы Мирныйже болгаш Байкал-Амур орууның чамдык черлериниче автобустар-биле ужурашкан. Олар делегей байдалының болгаш КНО-нуң ажыл-чорудулгазының айтырыгларын чугаалашкан.

(СЭТА).

ТӨӨГҮ ПАСПОРТУ

Чуваш АССР-нин эртемденнери төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарынга тускай паспорттарны тургузуп эгелээннер.

Ол республикада ындыг тос чүс ажыг тураскаалдар саватынып турар. Эрте-бурунгунуң тураскаал тудугларын күрүне камгалалында алган. Чуваш суурларга улус өөредилгезин организастаар дээш дыка хөй чүүлдерни кылган шылгарангай демократтыг педагогтар И. Н. Ульянов биле И. Я. Яковлевтиң аттары-биле холбашкан тураскаалдыг черлер дыка хөй. Од шылгарангай ажылдакчыларның ажытканы школаларны Батыревск болгаш Красночетайск районнарында катап тургузуп эгелээн. Хамаатты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының тураскаалдарын база ыдыктыы-биле камгалап турар.

Бо чылын тускай ном кылдыр парлап үндүрер «Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының чыындызы»—деп, сеткүүлге бо талазы-биле шиитпирлеттинер ажылын киирер. Ол дептер төөгүнүң улуг үнелиг тураскаалдарын пропагандалап, өзүп олурар эвилелдер саргакчыларны патриотизмниң ёзузунга кижизидериге дузалыг болуру чугаа чок.

В. ЖЕЛЕЗНОВ.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

СОФИЯ

Чаа Зеландияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Национал секретары Джордж Джексон Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар Софияда келген.

ГАВАНА

Национал кадрларны белеткээри бирги чергенин ужур-дузалыг соруга болуп турар деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, Кубаның хереэженнер федерациязының даргазы Вильма Эспин кадрлар белеткээр талазы-биле федерацияның национал школазынга курс ажыдып турда чугаалаан. Курс дыңнакчызы хереэженнерни өөренир эртемнериниң аразында—марксизм-ленинизмниң теориязы, политиктиг экономия, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң тоогүзү, Кубага хереэженнер шимчээшкининиң тоогүзү болгаш өске-даа эртемнер кирген.

БАГДАД

Ирактың болгаш Египеттиң аныяктары Израильге эжелеттирген бүгү араб девискээрлери хостаар болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерни катап тургузар дээш демиселди күштелдириериче кыйгырган. Египет аныяктар делегациязының Иракка чораанының түңнелинде Ирактың студентилериниң национал эвилелиниң болгаш Египеттиң студентилериниң бүгү-ниити эвилелиниң кады хүлээп алган медеглелинде ол дугайын чугаалап турар.

ПРАГА

Профэвилелдериниң болгаш демократтыг организациялардың хосталгаларын база кижиниң эргелерин Уругвайда дерзин ёзу-биле үреп турарынга Профэвилелдериниң Бүгүделегей федерациязы удурланыышкынын илергейлээн.

КОПЕНГАГЕН

Данияның хаанын II Маргрете кадын чурттуң чаа чазаан тургузарын премьер-министриниң хүлээлгезин күүседип турар, Венстре партияның удуртукчузу П. Хартлингниге дааскан. Бо дээрге эрткен чылдың декабрьда эгелээн чазак кризизиниң үезинден бөөр чаа кабинет тургузарын ораалдашкан политиктиг үшкү ажылдакчы болуп турар.

Хартлингниниң өөрүнде чазак тургузарының ораалдажышкынын парламент даргазы К. Скютте биле Дани социал-демократтарның удуртукчузу А. Йоргенсен олар база бар-ла шаа-биле ораалдашкан, оон чүү-даа болбаан.

ДЕЛИ

Индияның машина тудуушкун продукциязының баштайгы ниити национал садыг ярмарказы Делиде ажыттынган. Индияның президентизи Ф. А. Ахмед ярмарканы ажыдарының ёзулалынга чүве чугаалап тура, бүгү национал экономиканың хөгжүлдезинге машина тудуушкунунуң чугула ужурдузалыын онзалап демдеглээн. Ажыдыышкынның байырлыг ёзулалынга делегейнин 22 чуртунуң, оларның аразында Совет Эвилелиниң делегациялары чораан.

ЯУНДЕ

Чурттуң башкарыкчы партиязының — Камерун Национал эвилелдиң Дуале хоорайда ажыттынган ийги съездизиниң делегаттары Камерунуң иштики болгаш даштыкы политиказының эң чугула айтырыгларын чугаалажып турар. Съездиниң делегаттары Камерунуң Национал эвилелиниң Политбюрозунуң чаа составын база соңгуп, бо чазын президентиниң соңгууру-биле холбаштыр республиканың президентизи албан-дужаалга кандидатураны дешиндер.

БЕРН

Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы Швейцарияның хөй-хөй хоорайларынга чедиишкиниг эрткен. Базелде «Улусчу бажыңга» болган түңнел хуралга тайбың дээш швейцар демиселчилериниң хөй санныг организацияларының төлөлекчилери вьетнам улустуң чоптуг демиселин изин-биле деткип турарын илергейлеп, сайгончу диктатор Тхиеуның ханныг өлүрүкчү үүлгедиглерин буруу шапкан.

РИМ

Каттышкан Нациялар Организациязының чингине секретары К. Вальдхайм Римге албанныг ийи хонук аян-чоруун кылып чеде бөөрге, ону Италия республиканың президентизи Дж. Леоне хүлээп алган. Оон мурнуу чарында Вальдхайм Италияның премьер-министри А. Моро-биле болгаш даштыкы херектер министри М. Румор-биле ужурашкан. Олар делегей байдалының болгаш КНО-нуң ажыл-чорудулгазының айтырыгларын чугаалашкан.

(СЭТА).

Тиилелгениң 30 чылынга

ЧОННУҢ ТУРА-СОРУУ

Дайынның хөлзөзинни Тывага база чеде хонуп келген. Тываның араттары дайынның эгелээн хүнүнден-не Совет фронтуга херектиг түүлдерни боттарының шыдаар шаа-биле кылып, бодунда бар-ла чүвезин чорудуп берип, немец-фашистерге удур хосталгалыг дайынның тиилелгелиг тоонүзүнге чедир совет улус-биле чаңгыс одурутга чайгылыш чокка турушканнар.

Мен бодум Ада-чурттуң Улуг дайынынның үезинде чүү кылып, каяа ажылдап, чурттан турганымны бижикседим.

1941 чыл үнүп келген. Ол кыжын Бин-Хемниң Баян-Кол сумузунуң араттары олут орбаан. Араттар хууда ажылагыйындан аңгыда суму төвүнге школаны улустуң шефни аргазы-биле тудуп алыр деп шинтпир үндүргеш, өреге бүрүзү кышкы үеде тудуг ыяжы чудуктар сөөртүр дээш дүвүреп турганнары ол. Ынчаарда Баян-Колдуң Суглуг-Хем бөлүүгүге аревэ үүрүнүң даргазынга ажылдап турган мен. База-ла ол чудуктарны дүн-хүн чок сөөртүрер дээш арбаннар кезип, араттарга дузалажып, бодум база сөөртүп турган мен.

Хүн дурту үзүп, час дүжүп олурган. Школаның тудуу эгелээн. Шефни бызаңчылар колдуунда-ла нам, аревэниң эң-не идепкейлиг кижилериниң тургустунган. Баян-Колдан коммунист Тас-оол акыйга баштаткан Дембирел, Амыртаа, Суглуг-Хемден Чамзыцай, Көкей-оол, Мартый-оол дээш оон-даа өскелер бар. Бызаңчылар ниитизи-биле 60 ажыг кижи турган. Мен оларның эң-не аныяа мен.

1941 чылдың алды айның 22-ниң хүнү. Бызаңчылар кылып алган ажылын түүнеп көргеш, Школаның ханазын салып үндүрүхен бис.

Ынчаарда Баян-Кол сумузунуң даргазының аалы чаа школаның дужунга, хем ооннга турган чүве. Оюн Адыяевич Бавуужаптың аалыдан 4 аттыг кижи аттангаш, бисче углаптылар. Келзе-ле суму даргазы, Бин-Хемниң нам кожкомунуң секретары Дилгижек дарга, сумунуң нам комитединиң секретары Ендан акый база Баян-Кол суур Советиниң даргазы Михаил Гурков олар болду. Даргалар бисти хураадаар деп чаладылар. Дилгижек дарга турып келгеш, фашистиг Германияның ССРЭ-же оор өзу-биле халдааның дыңнатты. Ынчангаш тодаргайы-биле чугаалап бээри-биле эш Гурковка сөс берген.

— Эштер!—деп, Гурков ооҗум үн-биле чугаалап эгеледи —Халдан келген дайын эң-не айыылдыг, ол бүгү Европаны шуптузуп эжелеп алган. Ам бисти кул кылын алыр дээш халдааны ол-дур. Ынчалзаа-даа бис дөмей-ле тиилээр бис. Аная черге көргүп, девидээн херек чок. Чамдык кижилер дайынче чоруур апаар—деп, чугаазын дозуу. Оюн соонда кожком секретары сөс алгаш, сумунуң активчилери чер-черге митинг хуралдар эрттирип, чонга үениң байдалын шыны-биле тайылбырлап, маадырлыг Кызыл Шеригге дузалаарынче кижи бүрүзүнүң хей-адын көдүрер деп чугаалады.

Суму даргазы-биле менш Суглуг-Хемче чоруткан. Бавуужап дарга-биле аттанывкаш, ол-ла кежээЭэрбек-Бажыңга чеде берген бис.

Суглуг-Хемниң араттары Белдир-Чайлагда чайлаг школазының чанында нам үүрүнүң даргазы Хелиг-ооллуң аалында чаа-ла хуралдап олурупкан турда келдивис. Оон өөнүң кырында кызыл тук азып каан тур. Кожуундан база-ла даргалар келген хире. Хелиг-оол чүве чугаалап, кым чүү кылыры, кажан күүседирин айытпышаан, фронтуже чеже аттарны болгаш өске-даа мал-маган, алгы-кеш дээш түүлдерни чыырын, чорударын бөлүктүң активчилеринге ол-ла хуралдан дагаын тур. Аревэчилер Дычый-оол биле мени кел деп алгаш, Хелиг-оол даргa Кызыл Шеригге чорудар аныяк болгаш шыырак аттар бөлер силер, ол ажылды үш хонук иштинде күүседир силер деп даалга берген.

Бис-даа арбан даргалары Сыңгылдаа, Севекпит Данчай-оол оларны эдертин алгаш, чайлагның Тес-Бажы деп черге улуг кажаа туттуруп алгаш, аттарны чыын эгелээн бис. Аттарның аарыг, кадыын шинчиири-биле мал эмчизи Таңдак акыйны база чалап алган бис. Аттарны бөлүп алган турувуста, чаяан бооп, ынчаарда кожуунуң улуг эмчизи Сендажы база келген. Сендажы эмчини бистиң черинің улузу шуут-ла Орденниг деп адаар турган. Чүге дээрге эмчи ынчаарда ТАР-ның Республика орденниг турган. Бөлүп алган аттарывысты Өөктүң Хаак-Адаанга сүрүп чедиргеш, фронтуга дузалаарының комиссиязынга хүлээдип бергеш, чаныттывыс.

Нам үүрүнге даалганы күүсеткеннивистиң дугайында илеткээр дээш демги-ле кызыл туктуг өгге чедип келдивис. Даргa база-ла арбан даргаларын, сумунуң активчилерин суму даргазы-биле ийилээн хуралдаткан турлар. Суму даргазы: «Ам удавас кыш келир. Кызыл Шеригге чылыг тон, идик, хол хавы херек. Ам сорулга болза, хамык аалдардан хой кежи чыыр, хойларны агарладыр, бо кыжын эвчек чок-даа болза, кыштаар, дүктү соңгаар чорудар, эштер» деп чугаалады.

Фашизмге удур совет улустуң демисеин чаңгыс аай улуг агым ышкаш сагындырып турган. Чүл дээрге бистер мал-маган, алгы-кеш бөлүп журувуста, ацаа кандыг кижи кириштеди дээр. Бичин школачылар безин Хаак-Адаанга чедир малды сүржүп чедиржип турган.

Малды Хаак-Адаанга чедиргеш-ле хүлээдип турган бис. Бир-ле хүн мени дурген келдиргек бижик келген. Удатпаанда Хелиг-оол даргага чеде бердим. Эжим Дычый-оол база ында олур. «Ам силерге Кызыл Шеригге, кышкы үеде мунар база бир өске хевириг аттарын белеткээринге киржир моон-даа берге, нарын даалга бээр деп тур бис»—дейдир «Өске ыдыг кандыг хевирлиг аттар чүве ирги, а ыдыг эвес, ол-бо суурларда совет хамаатыларының араазай улуг аттары-дыр аа» деп-даа иштимде бодап олур мен.

Дарга менче хүлүмзүрүп көрүп келгеш:—«Силерни школа тулуундан хостааш, ТАР чазааның шинтпирин өзугаар фронтунуң дайынчыларынга хаак белеткээр ажылче томуйлап тур бис»—дээш, суму даргазынче көре-дир.

Нам үүрүнүң ол даалгазын алгаш, ыяш белеткээр тырың 70 хире аныяк эрлерни чыып алган бис. Оларның аразында Сарыг-Чамзы, Шавыдай, Шойлаа алышкылар, Каң-оол, Куңгаа-Сайын болгаш оон-даа өскелер бар. Ол ышкаш ыяш чудүрер аът-ыыаа бөлүп чыырынга Севекпит, Данчай-оол, Маадыр-оол дээш оон-даа өскелер биске эки дузалашканнар.

Тес-Бажыңга үш хондур хадыңны кезип белеткээш, аттарывыска чудургеш, кызыл тугувусту тудуп алгаш, Кызыл кайы сеп дээш Ээрбекти куду ыр-шоорлуг бадыткан бис. Баштай-ла «Чапаев шерин чанар эвес, эштер» деп ырны болгаш оон-даа өске ырларны ырлажып чораан бис.

Суглуг-хемчилер Кызыл Шеригге хаак белеткээр ажылды барык-ла дайын эгелээн айдан эгелээш, кыш дүжүп, хар чаап, суглар дошталып, кежиглерге төвелер дайгактап барып дүжүп турар үеге чедир чорудуп турганнар.

Кызыл Шеригге хаак белеткээр ажылды Кызылдың ыяш заводу чорудуп турган. Ынчаарда заводка ажылчын күжү эвээш турган. ТАР чазааның шинтпирин өзугаар кожуун, сумулардан ажылчын күжүн чыып турган. Оларның аразында Бай-Тайгадан Салчак Очур, Чадаандан Сат Очур-оол, Барын-Хемчиктиң Аянгаты чурттуг Куулар Идам-Сюрюң, Таңдыдан Оюн Даваа, Эрзин-Тестен Кыргыс Шулуң-Хөө, Тожудан Кол Севек, Каа-Хемден Саша Ашихмин, Кызылдан Павел Коверсун, Леня Ковалев, Виктор Чижик дээш оон-даа өске аныяк эрлер бар. Ынчан аравэ үүрүн тургузуп алган бис. Оон секретарынга меня, а оралакчызынга Саша Ашихминни соңгаан. Аревэ үүрүнүң даргазынга дайын төнгүже чедир ажылдаан мен.

1942 чыл. Тожуже хаак белеткеп чоруур улус шагда-ла белеп. Кол нуруузу аныяктар бис. Бисти ынчаарда орук эки билир кижи дээш Тожу чурттуг Кол деп кижиге кожуп бергеннер. Чээрби ажыг кижи күшүнезиннивисти, чепсек-херекселивисти аттарга чудүрүп алгаш, боттарывыс база-ла аттарга ийи-ийи кылдыр ушкажыпкан, Бин-Хемни өрү Севи-Аксы кайы сеп дээш ыршоорлуг чорупкан бис.

Элээн каш хонуп чораан, план өзугаар белеткээр ыяжывысты белеткеп алгаш, бир улуг салды база даап алдывыс. Чамдыктарывыс салдап бадар деп турувуста, Бин-Хемниң ужарларынга салдап өөрепген Өөк чурттуг Даваасан, Элегес чурттуг Дажысан суглар келди.

Салывыстың кырынга кызыл тугуваусту кинскидип алгаш, Бин-Хемни куду алзы Кызыл кайы сеп дээш база-ла ыршоорлуг бадыткан бис. Ынчан «Тулчуушкунче!» деп ырны чиртилеп бадырып чораан бис.

Оюн ОЙДУПА.

Улус чон утпас

Каюм НАСЫРИ: бүгү чүвени салгакчыларга

Бо чылдың февраль 14-те Каюм Насыриниң (Габделкаюм Насыров) төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болур, ол эрткен үүс чылдың кайгамчык угаанныг кижилериниң бирээзи. Бичизинде улааноттан ааразыр, бир караа согурарын калган, улуг эвес мага-боттуг ол кижи мусульманнарның чаңчылын өзугаар даады-ла узун тоннуг, үр болганындан аажок алеп калган даангыыштыг чоруур турган.

Казань губерниязының суурларынга ону эртемден кижи деп билир турган. 1871 чылдан 1897 чылга чедир ол бодунуң акша-хөрөнгизи-биле чылдың-на календарь үндүрүп келген. Айда шажын байырлалдарының, көк-тараа, дүк өртээнин, Волга биле Камага чоруп турган пароходтар расписаниезинин дугайында медээлер-биле чергелештир астрономия, физика, медицина, гигиена талазы-биле делгереңгей медээлерни киирип, улустуң тоолдарын, ырларын, үлегер чугааларын, төөн чүк авторларындан очулгаларны, бодунуң чогаалдарындан үзүндүлерни парлап турган.

Каюм Насыриниң календары аажок өөрөөн, хоорайга бир шоодай суда саткан, оон өртээнге алган акшазының чамдыызы-биле ону садып албайн баар тараачын ховар турган. Бүдүүлүк ламалар чүдүлгелиг кижилерни чер буга мыйыызындан, буга балыктан, балык суттан... туттунуп турар чүве деп тоореп турган үеде ол календарь кайгамчык улут рольду ойнаан.

Татар улуска эртем-билгилерни болгаш чырыдыышкынны нептередири-биле чергелештир ол календарь база бир чугула рольду ойнаан. Оон мурнунда эртем ажылдары болгаш барык-ла бүгү чогаалдар араб, азы персид, азы түрк дылга—шагда-ла эргижирээн болгаш ооңга билдинмес эрте-бурунгу литературлуг дылга бижиттинип турган. Татар чугаа дылын чыдып калган, ном бижиринге таарышпас, чевен деп санап турган. Насыри бодунуң календарын бөдүүн чонга тураскаатказ, дириг татар дылга хамааты эргени берип, ону шевергин кылдыр эдип-чазап турган, литературлуг «сөстү ажыглаарының нормаларын тургускан.

Шак ындыг чугаа дылы-биле Насыриниң бодунуң чогаалдары база ол ышкаш татар номчукчуларга билдингир кылдыр оон таарыштыр эде кылган очулгалары бижиттинген. Насыри араб, персид болгаш түрк дылдарны шуут бодунуң дылы ышкаш кылдыр билир чораан. XIX векти сөөлгү чылдарында бижик билир татарларның иштинден оон Авиценна дугайында азы дөртен сайыт дугайында тоолчургу тоожуларын номчуваан кижи барык-ла чок бооор.

Насыриниң новеллалары болгаш притчалары татар чечен чогаалдың хөгжүлдезинге, национал литературага реалистиг принциптерни тургузарынга улуг дуза чедирген деп амты ченнің литература шинчилекчилери санап турар.

Төөн чүк талазы-биле шинчээчи орус эртемденнер Каюм Насырини этнограф, фольклорист, төөгүчү, лингвист деп билип чораан. 1880 чылда Петербургка оон «Казань татарларының чүдүлгелери болгаш сүзүглелдери» деп ажылын орус дыл кырынга парлап үндүрген. «Татар-магометаннарның иштинден К. Насыров ышкаш ыдыг хайгаракчы кижи биске. харын-даа бүгү мусульманнарга турбаан боон чадавас» деп, профессор В. Григорьев бижээн. 1885 чылда Насыри Казань университединиң чанында Археология, төөгү болгаш этнография ниитилелиниң чингине кежигүнүнге сонгуттурган.

Каюм Насыри татар дылдың баштайгы грамматиказын болгаш сөстерин тайылбырлаан словарын тургускан. Ам оон ажылдарын ажыглавайн, чаңгыс-даа лингвист-тюрколог эртем ажылы биживейн турар. Насыри — дыл, литература, ботаника, география, арифметика, физиология болгаш оонда-даа өске эртемнерни дыка хей өөредилге номнарының автору, тургузукчузу болгаш очулдурукчузу. Татарларның орус дыл кырынга номчуп өөрениринге херек баштайгы номнарны — «Орус дылга номчулга» номун, орус дыл грамматикалының өөредилге номун, татар-орус словарьны тургускан. Элээн каш он чылдар дургузунда Насыри орус дылды чүгле болу башкылап турган эвес, харын оон улам ынай калбаа-биле нептерээринге чугула методиктиг белеткелдерни кылган.

Чырыдыкчы, эртемден-энциклопедист Насыри үр болгаш берге, ынчалза-даа үреттүнелдиг амыдыралды чурттап эрткен. Ол 1902 чылда 77 харлыында мөчээн, ниитизи-биле 500 ажыг парлаар ама хемчээлдиг 40 эртем ажылдарын болгаш литература чогаалдарын — эн байлак чогаадыкчы үнелиг түүлдерни биске арттырып берген.

Бүгүн бис Каюм Насыриниң национал хагдынчак, деңшилге чок болгаш дөгейлеңчек чоруктарга удур демиселчи чораан деп байырлап демделеп турар бис. Бодунуң чурттап чораан кадыг-берге үезинде ол бүгү улустарның деп эргезинин болгаш акы-дүнмалышкы чоруунун идеязы дээш туржуп чораан.

Рафаэль МУСТАФИН,
чогаалчы.
(ПМА).

Кызылдың № 2 школазының башкызы, коммунист Ч. Б. Биче ам 33 чыл дургузунда өзүп орар чаштарны коммунистиг өзүга өөредип, кижизидип келген. Оон аргадуржулгазы улуг.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ч. Б. Биче бо өөредилге чылында 1 «б» классты башкылап турар. Оон өөредип турар өөренгичилериниң билиги шыырак. Башкы ада-иелер-биле хүн бүрү бызыг харылзаалыг ажылдап тургаш, мындыг эки түүнелди чедип ап турар.

ЧУРУКТА: башкы Ч. Б. Биче классын дашкаар номчулганы эрттирип тур.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

КОНГРЕСС ШИИТПИРЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА... КОНГРЕСС

Делегейнин хел-шыдыраа федерациязының (ФИДЕ) чингине секретары Иеккe Баккер марттың 18—20-де Голландияга ФИДЕ-ниң эзлчег чок конгрези болур деп Амстердамга чарлаан.

— Эзлчег чок конгресс эрттирериге бодум хуумда чөпшөөрел бербөөн мен: ону чыылдырарын нургулайында Американың болгаш Мурнуу Азияның чурттарының негелдезин өзугаар боттандырар чүве болгай. Оларның саны ФИДЕ кежигүннери чурттарының ниити санының үштүн бир кезиниден ажа берген — деп, хөл-шыдыраа пропагандаалаар дээш Африка чурттарында аянчорук кылып чоруп турар, ФИДЕ-ниң президентизи М. Эйве Аюрага чоруп тургаш, СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

— Ынчанмыже ук конгрессти чыылдырар ужурлуг мен, оон башка ол чурттар ону арбитраж дамчыштыр черле чедип алыр — деп, Эйве тайылбырлаан.

Оон чугаалаанын өзугаар алырга, эзлчег чок конгресске Карпов биле Фишерниң шүүлде маргылдаазын эрттиреринин чурумун чугаалажыр.

— Бодум хуумда ону сайгарып көөр дээш турушкан турар мен. Фишер моон мурнундагы конгресстерниң шиитпирлериниг чагыртыр ужурлуг —деп, Эйве медеглээн.

(СЭТА).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—«Төрээн чуртту эргип-кезип», Молдав ССР.
9.35—«Маяковский—чурукчуларга». Дамчыдылганы филология эртемниң доктору В. Т. Перцов эрттирер.
10.35—Күрүвеник В. И. Ленин аттыг библиотеказы.
11.05—«Төрүттүнген хүн». Мультфильм. Өөнүт.
11.20—«Коңгулууржугаш» театр». Өөнүт.

КЫЗЫЛДАН

11.40—Киножурнал.

МОСКВАДАН

11.50—Медээлер.
12.00—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга. Өөнүт.

КЫЗЫЛДАН

13.00—«Өлүм чок чоруктуң арынары». Хроника-документалдыг телефильм.

МОСКВАДАН

14.10—«Силерниң эргецер» деп ураи-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. Өөнүт.
15.50—«Ак-көк отчугаштың» арынарында.
16.50—«Пролетарская станицада ыдыг бажың бар». Телеочерк.
17.00—«Танцы залы». Өөнүт.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.10—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов»—ЦСКА. 2-ги, 3-кү кезектери.

КЫЗЫЛДАН

19.20—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
19.35—Чарлалдар, реклама.
19.40—Уругларга. Мультфильм.
19.55—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдылга.
20.05—Киножурнал.
20.15—«Азияның төвүнде». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.00—«Ак-көк отчугаштың» арынарында.
22.00—«Пролетарская станицада ыдыг бажың бар». Телеочерк.
22.10—«Танцы залы». Өөнүт.
22.35—«Чурукта кыс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. (Рига).
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АЖЫКТЫГ ДЕЛГЕЛГЕ

«Тыва АССР-ге хой ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер, дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле холбаштыр көдээнин ажыл-ишчилериниң мурнунда тодаргай сорулгалар салдынган. Ынчангаш бо ажылга холбаалыг — сакманчыдан эгелээш мал ажылыгын түскай эртемниглерге чедир — кижилер эртем-техниканың чедишкиннери-биле танышкан турары чугула.

Маңда улуг дузаны көдээ ажыл-агыйга хамаарышкан литература чедирер. Бо бүгүнү барымдаалаш, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының түскай кылдызы номнар делгелгезин организастан турар.

Бо хүннерде ында чүгле хой, өшкү ажылынга тураскааткан литератураның эзлчеглиг делгелгези ажыттынган. Хой, өшкү ажаалдазының айтырыгларынга хамаарышкан азы-бүрү хемчээлдиг номнар-биле номчукчулар таныжар.

Көдээ ажыл-агый эртемниниң кандидады И. В. Хаданович бодунуң «Хойну чемгерери болгаш ажаары» деп номунда бо талазы-биле чамдык аргаларны, эртем-шинчилел ажылдарының түүнелдериниң дугайында бижээн. Хой малдың хар-назынын, оон деңгилдезин барымдаалап болуктеп турган, кандыг чемни хүнде каш катап бээриниң болгаш одар-белчиириниң байдалын, чемнин хоолулуг азы хоолу чогунуң дугайын автор ында тодаргай көргүскен.

Оон ангыда делгелгеде «Хойжуга суме», «Хойжунуң номчугажы», «Малчынның көданга ажылы» дээн чижектиг дыка хей номнарны делгээн.

А. САРЫГ-ООЛ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының көдээ ажыл-агый кылдызының эргелеичизи.

СПОРТ

МӨГЕЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

РСФСР-ның Улустарының VI чайгы спартакиадазының программазын өзугаар Сибирь зоназының хостуг хүреш маргылдаазы Новосибирск хоорайга болуп эткен. Аңаа Алтай, Красноярск крайларның, Тыва АССР-ниң, Иркутск, Омск, Новосибирск, Кемерово областарның шилиндек командалары киришкен.

Тываның мөгелери бо маргылдаага чедиишкининг хүреткен. Команда талазы-биле ушку черни эзлээн. Шак мындыг улуг тиилелгени бяр-ле дугаар чедип алган Тыва АССР-ниң командазы РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң ушку чергениң диплому-биле шаңнаткан.

СССРЭ-ниң спорт мастери Кызылдан Валерий Оюн (48), спорт мастеринге кандидаттар Бай-Тайгадан Александр Куйдан (52 кг), Улуг-Хемден Николай Монгуш (57 кг), Чадаадан Сергей Седенбал (62), Н шериг кезээнден Владимир Лошкин (90 кг), Кызылдан Ооржак Даныл (100 кг) олар боттарының деңзилериниг ушку черни эзлээннер. Ооржак Даныл Сибирьниң хоочун мөгөн деп тускай кубок-биле шаңнаткан.

Команданың тренери ССРЭ-ниң спорт мастери Чөкпек Болат мөгелерни мөргылдаага эгелеткээн.

М. МОНГУШ.

Эзрбекчилер тиилээн

Турангa «Алдын шайба» клубунуң шаңналы дээш хоккей маргылдаазынга районуң беш школазындан команда киришкей. Аңаа бирги черни Эзрбек сес чыл школазының төлээлери алгаш, ВЛКСМ райкомунуң база спорт комитединиң шилчиир кубогу, бирги черге-ниң диплому-биле шаңнаткан. Ийиги, үшкү черлерни Суш-Турааның № 2 школаларының командалары эзлээн.

Эң-не хей шайба киргеп Норбу Маадыр-оолга (Эзрбек), эки камгалакчы Александр Маскыр-оолга, эки халдакчы Валера Аракчаага (кайызы-даа Турааның № 2 школа) тускай шаңналдарны тывыскан.

У. КОМБЫЙ.

«СПОРТЛОТО» ТИРАЖЫ

Февраль 12-де болган спортлотонуң тиражынга дараазында номерлер таварышкан:

СПОРТЛОТО: 8 (бокс), 22 (коньки), 20 (байдаркалар болгаш каноэ), 48 (ыдыраа), 29 (парашют спорту), 21 (аът чарыштырар спорт).

СПОРТЛОТО-2: 15 (сутта мөчүлүг маргылдаа), 39 (самбо). 21 (аът чарыштырар спорт), 49 (шашки), 22 (коньки), 5 (бадминтон).

«ЭМЧИ ЧАЛАДЫҢАР БЕ?»

КИНО

Мындыг аттыг чаа ураи-чечен фильмни республика эмнелгелериниң эмчилери болгаш бүгү-ле медицина ажылдакчылары Кызылдың «Найыралы» кинотеатрынга коллективтиг-биле көргенер. Кино соонда ол театрның директору В. Ванюкова медицина ажылдакчыларын бо дугайында чугаалажып көөрүйде чаланы.

Бир дугаарында кезер эмча Лука Зверев сценаже үүнүп келди. Медицина ажылдакчыларының дугайында кинолар кончуг ховар болгай. Бо кинону сонуургал-биле көрдүм. Мында институт доосканы, келген аныяк эмчи Катя Лузинаның овур-хевирин артист Наталья Попова таарымчалыг кылдыр, чедиишкининг ойнады дээш, чугаазын эгеледи.— Мында медицинаның сестраларының, санитаркаларының ажылынче кичээнгей салып турары кончуг чоргуг. Оларның дугайында бис база сагыш човаашкыны углаар ужурлуг бис.

Республика поликлиниказының эргелекчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Доржу Көкооловна Куулар:

— Мен база баштай участок эмчизинге ажылдап эгелээн мен. Ынчангаш баштайгы үеларде ажылымга таваржыр турган бергелерни сактып, кинонуң маадары Катя Лузинаа-биле кады дүвүреп олурдум. Аарыг кижи бар деп чалаан бажыңынга бо эмчи келирге, улус арагалаан орар-дыр. Оларның чанында аарыг ашак бергеден чыдар. Бистиң Кызылда безин ындыг болуушкуннар таварышкылаар болгай. Ындыг таварылгада эмчи кижи чүү канчаар ужурлугул? Бистиң поликлиниканы ап көрээл. Аңаа келген кижилер бүрүткээр черге шуугажыр, ыңыызыла бээрин негээн, таңма бастырар черге эзлчег барымдаалавас. шуугашкан турар болгай. Медицинаның аныяк ажылдакчылары эмчилер, сестралар аарыг улус-биле канчаар ажылдаза чогуурул? Өске-даа чугула айтыыглар бо кинону көрген кижини бодандырып келир-дир—деп чугаалады.

— Чамдык аарыг кижилер боттары кандыг эмчи ишче, сыкыртса ийил дээрзин эмчиге «сүмелеп» азы «айтыышкын» берип олургулаар болгай. Аарыының диагнозун безин боду «тургузуп» алган болур. Ындыг таварылгада эмчи кижи оон кадыының байдалын таарымчалыг өөренип көөрү чугула дээрзин бо кино биске сагындырып турар-дыр — деп участок эмчизи Маргарита Дажы-Норбу чугаалады.

Бо кинода өөредилгиг түүлдер эвээш эвес. Медицина ажылдакчылары ону боттарының ажылы-биле холбап, бисте бар четпестерни чайладырыңы, аныяк кадрларже кичээнгейни салырыңы чугулазын эмчилер А. Любимов, Ю. Дидоренко, Р. Астафьева олар демдеглээн. Бо кинонуң дугайын эмнелге коллективтеринге чугаалажып көөрүй эмчилер дугурушкан.

О. ОХЕМЧИК.

УЛУГ АРТИСКЕ ТУРАСКААЛ

Казаньның чурттакчылары ССРЭ-ниң улустуң артизи В. И. Качаловтуң төрүттүүгеен хүнүнден бээр 100 чыл болганын демдеглээн. Болунуң сценага ойнаар оруун ол ацаа эгелээн. Улуг актёрнуң адын эдилээн шин театрынга байырлыг хурал болган. Артистиң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүсен фото-делгелгени Казаньда ажыткан. Театрның музей-бажыңында «Качалов биле Бауман» деп делгелгени организастаан. Казань чурттуг Н. Э. Бауман шаанда Качалов-биле дыка найыралдыг чораан болгаш артистиң амыдыралынга улуг дузалыг болган.

Б. И. Качаловка алдар кылдыр оон адын эдилээн кудумчуда турасказл самбыраны тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

Агаар

Бүгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар; хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы барыын районнарга 9—14, өскелерге 16—21, Кызылга 16—18 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Частыышкын» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пиппи Така-Туканың чуртунда» 10.20, 15.40, «Черниң, дээрниң ужуралдары» 14.10, 17.20, «Эмчи чаладынар бе?» 12.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичин командир» 10.00, «Чаа центурионнар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Миндаль чечектелин турда» 15.00, 18.20, «Ыракшылдыг үнези» 16.40, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Олча-омактыг болунар» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче болгаар.

Тываны АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелинин типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16455. ЧАГЫГ № 106.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00450.